

Diversiteit in transitie

Aandacht
voor effectief
bereik van
migrantengezinnen
in de transitie
van de jeugdzorg

FORUM
INSTITUUT VOOR
MULTICULTURELE
VRAAGSTUKKEN

**Adviesrapport
november 2014**

Hans Bellaart

INHOUD

1.	Inleiding	3
2.	Visie en beleid	5
2.1	Visie in beleidsstukken	5
2.2	Algemeen of specifiek beleid?	7
2.3	Moeten migranten zich aanpassen, of de instellingen?	9
2.4	Inzicht in het bereik van migrantengezinnen – of níet?	9
3.	De praktijk	10
3.1	Diversiteitsaspecten in eisen voor inkoop	10
3.2	Eisen aan de samenstelling van teams	11
3.3	Toegankelijkheid en bereikstrategie	12
3.4	Werkwijze en deskundigheid concreet	14
4	Inzicht in de populatie	16
5	Monitoring	18
6	Samenwerking met migrantenorganisaties	20
7	Cliëntenparticipatie	22
8	Communicatie over de nieuwe organisaties	24
9.	Nieuwe migranten	25
10.	Conclusies en aanbevelingen	26
	Literatuur	30
	Bijlagen	31
	Bijlage 1: Topiclijst voortgangsgesprek gemeente en jeugdteam in multi-etnische wijken	31
	Bijlage 2: Tips voor meer diversiteit in de cliëntenraden en -platforms	32
	Bijlage 3: Cultuursensitief werken in een jeugdteam	33

1 INLEIDING

FORUM heeft in voorgaande jaren onderzocht waarom veel migrantenouders en hun kinderen niet tijdig worden bereikt door opvoedingsondersteuning (Bellaart & Pehlivan, 2011a en b), en hoe gemeenten de kloof tussen maatschappelijk kwetsbare migrantengezinnen en jeugdvoorzieningen kunnen verkleinen door samen te werken met intermediairs van migrantenorganisaties (Bellaart, 2013).

Steeds meer gemeenten realiseren zich dat door het gebrekkige bereik veel problemen onnodig uit de hand lopen. De oververtegenwoordiging in het aantal ondertoezichtstellingen en in de criminaliteit, kost de lokale gemeenschap onevenredig veel geld. Gemeenten willen in de transitie van de jeugdzorg en de transformatie van de werkwijze beter maatwerk leveren, om ook deze kwetsbare groepen tijdig te bereiken. Daarom hebben wij in kaart gebracht in hoeverre de reeds ontwikkelde kennis op dit gebied een structurele plaats krijgt in de transitie.

De centrale vraag:

Hoe kan het lokale jeugdbeleid in transitie zodanig ingericht worden dat maatschappelijk kwetsbare migrantengezinnen vroegtijdig bereikt worden, de hulp en opvoedingsondersteuning goed aansluit bij deze gezinnen en de zorg voor deze jeugd zo efficiënt en effectief mogelijk is?

Om in beeld te krijgen op welke wijze de bestaande kennis het beste geïmplementeerd kan worden in de transitie en transformatie van de jeugdzorg, heeft FORUM met veel partijen gesproken, zowel op landelijk als op lokaal niveau. Er zijn gesprekken gevoerd met het Ministerie van VWS, de VNG, het transitiebureau Jeugd, het NJI, Movisie, het overleg van de grote en middelgrote steden (G4 en G32) en er is een inventarisatie gehouden onder professionals en ambtenaren in elf grote gemeenten in Nederland:

- Amersfoort
- Amsterdam
- Arnhem
- Delft
- Deventer
- Dordrecht
- Eindhoven
- Leeuwarden
- Roermond
- Utrecht
- Zaanstad

We hebben gekozen voor een *at random* greep uit de grootste 36 gemeenten van Nederland, rekening houdend met geografische spreiding. Daarbij hebben wij bewust gekozen voor Delft, Dordrecht en Roermond, omdat deze steden tot de pilots behoren die wij over samenwerking tussen jeugdvoorzieningen en migrantenorganisaties hebben uitgevoerd.

Aan de hand van een topiclijst hebben wij gesproken met ambtenaren van gemeenten die met de transitie bezig zijn, en met professionals uit de jeugdhulp. Dit waren veelal teamleiders, coördinatoren van Jeugdteams of leidinggevenden van Centra voor Jeugd en Gezin (CJG).

Verder heeft FORUM als kernpartner een actieve rol gespeeld op de landelijke conferentie ‘Transformeren doe je samen’ van 6 juni 2014. Bij de voorbereiding en tijdens de conferentie is veel informatie vergaard over relevante dilemma’s en vraagstukken in de transitie. Daarnaast is in een apart deelproject onderzoek gedaan naar de beleidsimplicaties voor de opvoedingsondersteuning voor nieuw gevestigde gezinnen uit Midden- en Oost-Europa.¹ Die implicaties (en aanbevelingen die in de transitie meegenomen kunnen worden) zijn in een aparte publicatie beschreven, maar de belangrijkste punten hebben we ook in dit adviesrapport opgenomen.

¹ Bellaart, H., E. Gerritsma en R. Ramsaran (2014a en b)

Van organisatie naar inhoud

Tijdens onze inventarisatie werd direct duidelijk dat de gemeenten enorm veel werk verzetten om vóór 1 januari 2014 alles op orde te hebben. Deze enorme ‘verbouwing’ van de zorg voor jeugd vergt veel energie van de gemeenten, en de meeste aandacht gaat uit naar organisatorische aspecten. Als volgend jaar het stof is neergedaald, komt er waarschijnlijk wat meer ruimte voor de inhoud. Dan kan de toegankelijkheid voor de kwetsbare migrantengezinnen verder verbeterd worden. De transitie biedt immers volop kansen om dat goed vorm te geven. De schotten tussen instellingen verdwijnen, gemeenten kunnen eerder laagdrempelige hulp bieden en daarbij meer de eigen kracht en de eigen netwerken gebruiken. Bij deze ontwikkelingen past het betrekken van migrantenorganisaties en intermediairs in het lokale netwerk. De netwerken van migranten kunnen een belangrijke rol spelen bij het vroegtijdig aanpakken van opvoedingsproblemen en het verbeteren van de aansluiting van de reguliere zorg op deze doelgroep.

In dit adviesrapport beginnen wij met het beschouwen van de visie en het beleid van gemeenten, en de dilemma’s die telkens naar voren komen bij de bespreking ervan. Vervolgens komen aan de orde: de praktijk, inzicht in de populatie, monitoring, samenwerking met migrantenorganisaties, cliëntenparticipatie en ‘nieuwe migranten’.

Wij danken iedereen die, ondanks de drukte, ons te woord wilde staan en tijd heeft genomen om onze vragen te beantwoorden. Wij hopen van harte dat onze aanbevelingen een plaats kunnen krijgen binnen de verdere ontwikkeling van de zorg voor jeugd: met *meer* oog voor diversiteit in de transitie!

2 VISIE EN BELEID

Vrijwel alle ambtenaren die wij gesproken hebben, zeggen hetzelfde: in de transitie en transformatie is er nauwelijks aandacht voor het thema 'diversiteit'. De prioriteiten liggen bij de organisatie, de financiering, de vorming van wijkteams, de inkoop van zorg, et cetera. Natuurlijk wordt het thema hier en daar wel genoemd in beleidsnotities, maar toegankelijkheid en effectiviteit voor migrantengroepen krijgen nauwelijks aandacht in het beleid voor de transitie.

Over het algemeen erkennen de beleidsambtenaren dat de toegankelijkheid voor deze groepen nog niet optimaal is, maar zij denken dat de aansluiting tussen instellingen en kwetsbare migrantengezinnen vanzelf zal verbeteren als gevolg van de transitie. Het merendeel van de ambtenaren is van mening dat het vraaggericht en op vindplaatsen werken in de wijken, de toegankelijkheid sterk zal vergroten. Er zal meer op maat worden gewerkt doordat de cliënt de opdrachtgever wordt. De hulpverleners zullen dan automatisch meer moeten reflecteren op hun eigen (culturele) referentiekader, is de gedachte. Het intercultureel vakmanschap kan wel wat verbeterd worden, maar specifieke aandacht voor migrantengroepen zou niet meer nodig zijn.

Het merendeel van de lokale professionals in de jeugdhulp die wij gesproken hebben, kijkt daar iets anders tegenaan. Zij menen dat de stelselwijziging en de transformatie weliswaar kansen bieden, maar dat het niet allemaal vanzelf beter zal gaan. De kennis die er is om migrantengezinnen vroegtijdig te bereiken en effectief te helpen, moet nog worden ingebouwd in de nieuwe manier van werken. In feite gebeurt het tegendeel: veel opgebouwde kennis en netwerken verdwijnen door de transitie. De laagdrempelige projecten en initiatieven waarin werd samengewerkt met migrantenorganisaties, brokkelen af. Professionals uit de jeugdhulp zouden kennis willen borgen in de transitie, maar zien voornamelijk geen mogelijkheden vanwege de enorme werkdruk die zo'n veranderingsproces met zich meebrengt. Zij hopen vanaf 2015 wat meer tijd te kunnen nemen voor samenwerking met netwerken van migranten in de wijk, voor voorlichtingsbijeenkomsten en deskundigheidsbevordering van het eigen team. Professionals hopen dat de gemeente dit soort activiteiten zal blijven stimuleren en ondersteunen, onder meer door hiervoor budget beschikbaar te houden.

Op grond van de nieuwe Jeugdwet zou men verwachten dat gemeenten in hun visie iets hebben opgenomen over het aansluiten op specifieke behoeften, op de religieuze en culturele achtergrond van cliënten. In artikel 2.3 lid 4 van die wet staat immers:

'Het college houdt bij de bepaling van de aangewezen vorm van jeugdhulp redelijkerwijs rekening met:

- a. behoeften en persoonskenmerken van de jeugdige en zijn ouders,
- b. de godsdienstige gezindheid, de levensovertuiging en de culturele achtergrond van de jeugdige en zijn ouders'.

Hieronder geven wij een overzicht van de visies op dit onderwerp die wij gevonden hebben in de relevante beleidsnotities, plus de toelichting hierbij van de ambtenaren en respondenten uit de praktijk die wij geïnterviewd hebben.

2.1 Visie in beleidsstukken

Bij twee van de elf gemeenten, de steden Amsterdam en Utrecht, is in de beleidsstukken een passage terug te vinden waarin expliciet aandacht voor cultuursensitiviteit en diversiteit wordt genoemd.

Utrecht heeft in de eigen gemeente onderzoek laten doen naar het bereik van migrantengezinnen. Het landelijk beeld wordt bevestigd: juist de maatschappelijk kwetsbare migrantengezinnen die veel problemen

Cultuursensitiviteit

Uit meerdere onderzoeken blijkt dat jongeren met een niet-westerse achtergrond zijn ondervertegenwoordigd in lichtere vormen van jeugdzorg en zijn oververtegenwoordigd in de zwaardere vormen van zorg. Deze jongeren hebben een verhoogd risico op schooluitval, (gedrags)problematiek en komen relatief vaak voor binnen het gedwongen kader. Eén van de kwaliteitscriteria gaat over inclusie. We moeten ervoor zorgen dat ons aanbod, vooral in de eerste twee pijlers (Gewoon Opvoeden en Basiszorg) toegankelijk is voor alle doelgroepen en past bij wat ze nodig hebben.

Bron: Kadernota Zorg voor jeugd, Gemeente Utrecht, Juli 2013

hebben, worden slecht bereikt door lichte vormen van opvoedingsondersteuning. Problemen kunnen daardoor escaleren, en uiteindelijk wordt er een kinderbeschermingsmaatregel getroffen. Onder de Utrechtse gezinnen die onder toezicht zijn gesteld, zijn migrantengezinnen oververtegenwoordigd. De gemeente wil hoge kosten voorkomen en daarom kwetsbare gezinnen in een eerder stadium bereiken. De gemeente doet dit niet door middel van doelgroepenbeleid, maar door ervoor te zorgen dat in algemene maatregelen voldoende wordt ingespeeld op specifieke aspecten.

Ook in de gemeente Amsterdam is in een Koersbesluit een dergelijke passage opgenomen:

Diversiteit en flexibiliteit

De stad Amsterdam is enorm kleurrijk. De culturele achtergrond, de levensvisie, de leefomgeving en gezinssituatie van haar jeugdigen en ouders is zo divers dat een simpele, uniforme aanpak niet zal werken. *One size does not fit all*. Ook de nieuwe Jeugdwet draagt de gemeente expliciet op rekening te houden met 'de godsdienstige gezindheid, de levensovertuiging en de culturele achtergrond van de jeugdige en zijn ouders.' Het onderzoek van Motivaction, waarin verschillende typen zorgconsumenten worden getypeerd, laat goed zien dat verschillende klanten vragen om verschillende manieren waarop zorg wordt aangeboden. Zorggebruik heeft niet alleen met zorgbehoefte te maken, maar is ook een mentaliteitskwestie – de een is geneigd eerder hulp te vragen dan de ander – , en daarmee moeilijk beheersbaar voor de overheid (SCP 2013). Het nieuwe jeugdstelsel moet op deze diversiteit in kunnen spelen, wil het effectief zijn voor alle jeugdigen en ouders in de stad.

Bron: Koersbesluit 'Om het kind'. Programma Hervorming zorg voor jeugd. Gemeente Amsterdam. 15 mei 2013

Amsterdam is de enige gemeente die verwijst naar het relevante artikel in de nieuwe Jeugdwet. Over de manier waarop dit in praktijk wordt gebracht, valt echter niets te lezen. Volgens de geïnterviewde ambtenaren wordt verondersteld dat dit tot de standaard competenties van iedere professional behoort. De gemeente Zaandam is een onderdeel van de agglomeratie van Amsterdam en deelt in dat verband de visie van de gemeente Amsterdam op de inkoop van zorg. Een van de eisen bij inkoop is 'culturele sensibiliteit' van de instelling en de medewerkers. In het beleidskader Jeugdhulp van de gemeente Zaanstad is echter niets te vinden over culturele sensibiliteit, noch over de visie op de toegankelijkheid en kwaliteit voor migrantengezinnen.

De gemeente Leeuwarden gaat voor sociaal en fysiek goed toegankelijke voorzieningen. In het Koersdocument staat: 'Alle (basis)voorzieningen in de stad zijn voor iedereen toegankelijk, ook voor inwoners met gebrek aan een netwerk, ook als er culturele verschillen zijn, ook wanneer inwoners niet goed Nederlands spreken of lezen. Hetzelfde geldt voor de informatie- en adviesfunctie'.

In acht van de elf gemeenten die bevestigd zijn, is vrijwel niets te vinden van een visie op diversiteit en cultuursensitiviteit. In Amersfoort is in de gezamenlijke visie van de Sociale Wijkteams opgenomen dat 'verschillen leerzaam zijn'. Dit is verder niet uitgewerkt in concrete maatregelen. In de andere gemeenten

is in beleidsnotities niets over het thema terug te vinden. Deze gemeenten vinden het niet nodig om een visie uit te werken op dit gebied, of vinden het onjuist om langs de lijn van ‘ethniciteit’ onderscheid te maken. De gemeente Deventer verwoordt het zo: ‘Mensen die van jeugdhulp gebruik maken zijn sowieso maatschappelijk kwetsbare groepen’.

In Roermond is de visie dat de algemene werkwijze ‘één gezin, één plan’, waarbij de professional uitgaat van de doelen van het gezin, juist bij kwetsbare groepen zoals migrantengezinnen goed zal werken. Volgens deze gemeente is specifieke aandacht voor migrantengezinnen niet nodig. Als migranten andere doelen hebben dan Nederlandse gezinnen, sluiten professionals daar vanzelf bij aan.

De gemeente Dordrecht heeft in haar visie opgenomen dat er ruimte moet zijn voor ‘identiteitsgebonden zorg’. In de Dordtse gemeenteraad wordt de christelijke visie belangrijk gevonden. Dat betekent dat een cliënt moet kunnen kiezen voor zorg vanuit een christelijk of gereformeerd perspectief. De gemeente heeft dit in de uitgangspunten overgenomen. De gemeenteambtenaar die wij hebben geïnterviewd, interpreteert ‘identiteitsgebonden zorg’ wel breder dan alleen de zorg vanuit christelijke overtuiging. Het gaat om zorg vanuit een bepaalde godsdienst of culturele identiteit. In die zin voldoet het aan de Jeugdwet. De gemeente houdt dan expliciet rekening met ‘de godsdienstige gezindheid, de levensovertuiging en de culturele achtergrond van de jeugdige en zijn ouders.’

Identiteitsgebonden zorg kan echter wel apart staan van de reguliere zorg. Dat is bijvoorbeeld het geval met de gereformeerde ggz, het joods maatschappelijk werk en een organisatie voor zorg en opvoedingsondersteuning vanuit de Turkse taal en cultuur. Dan is het ‘apart’ georganiseerd en blijft het separaat functioneren – waarmee de vraag rijst of de reguliere zorg voldoende rekening kan houden met ‘de godsdienstige gezindheid, de levensovertuiging en de culturele achtergrond van de jeugdige en zijn ouders’, zoals de nieuwe Jeugdwet het wil.

Daarmee komen wij bij de dilemma’s die in gesprekken met gemeenten en tijdens groepsbijeenkomsten naar voren kwamen. Moeten we nu alleen algemene zorg hebben, of toch ook specifieke vormen? En als die algemene zorg zich moet aanpassen, hoever gaat dat dan? Is het niet meer de verantwoordelijkheid van de migranten zélf om zich aan te passen?

2.2 Algemeen of specifiek beleid?

Sinds 2011 vaart de regering een nieuwe koers in het integratiebeleid. In de notitie ‘Integratie, binding, burgerschap’ staat dat integratie niet langer door specifiek beleid, gericht op afzonderlijke groepen, zal worden gerealiseerd. Beleid moet werken voor alle groepen in de samenleving. Waar dat niet het geval is, wordt bijgestuurd op het algemene beleid en wordt niet langer gegrepen naar specifieke instrumenten. In het jeugdbeleid wil het kabinet bestaande specifieke maatregelen, gericht op de aanpak van problemen die zich in sommige groepen versterkt voordoen, inbedden in generiek beleid. Maar hoe verloopt dat inbedden? Vereist het nog specifieke aandacht om de multiculturele aspecten voldoende in het algemeen beleid onder te brengen? Hoe zorg je ervoor dat het reguliere beleid ook echt effectief is voor alle jeugdigen en hun ouders? Wanneer daarover wordt doorgevraagd, blijkt dat veel gemeenten worstelen met die dilemma’s.

De respondenten bij gemeenten geven alle aan dat er geen ‘doelgroepenbeleid’ meer wordt gevoerd. Gemeenten volgen het kabinetsbeleid en voeren geen ‘apart’ beleid meer voor bepaalde bevolkingsgroepen, zoals met projecten voor het terugdringen van het aantal Marokkaanse jongeren in de criminaliteit. Sommigen ambtenaren, maar vooral de professionals uit de praktijk geven aan dat hiermee een hiaat is ontstaan. Soms is het wél effectiever om bepaalde groepen specifiek te benaderen. Wil men bijvoorbeeld Marokkaanse vaders voorlichten over opvoeding en opvoedingsondersteuning, dan is de kans op succes groter als zij als aparte groep worden benaderd. Algemene maatregelen zijn ook niet altijd zomaar toepasbaar op alle groepen. Een aantal respondenten vindt dat er al te gemakkelijk wordt verondersteld dat specifieke aandachtspunten voldoende in het reguliere beleid zijn ingebed. Daar verschillen de meningen. Waar de een vindt dat er nog een grote inhaalslag gemaakt moet worden, met specifieke maatregelen om het algemene beleid effectief te laten zijn voor verschillende doelgroepen, daar vindt een ander dat het reguliere beleid

voldoende soelaas biedt voor alle doelgroepen, en dat de veranderingen vanwege de transitie en transformatie ervoor zullen zorgen dat de aansluiting bij maatschappelijk kwetsbaar gezinnen vanzelf beter wordt.

Aanbeveling:

- Neem in de uitgangspunten van beleid op dat binnen de zorg voor jeugd in de gemeente voldoende gedifferentieerd kan worden om maatwerk te kunnen leveren.

Het dilemma ‘algemeen of specifiek beleid?’ betreft een schijnbare tegenstelling. Waarom zou er in uitzonderingsgevallen voor een bepaalde groep geen specifiek aanbod mogen zijn als dat effectiever is? Wat op de lange duur niet goed werkt, is om hardnekkige maatschappelijke problemen op te lossen met projecten voor een bepaalde doelgroep (bijvoorbeeld Marokkaanse jongens). Door dit helemaal apart te houden van de ‘mainstream’, dreigt altijd het gevaar dat na stopzetten van het project de kennis weer wegvloeit. Beter is het om de maatregelen direct in te bedden in algemeen beleid, en waar nodig specifieke accenten te leggen. Dus geen apart doelgroepenbeleid meer, maar algemeen beleid met expliciet ruimte voor diversiteit. Wel blijft het uiteraard nodig om inzicht te hebben of de zorg voor jeugd *effectief* is. Dat dit niet altijd het geval is, blijkt ook uit het volgende voorbeeld.

Voldoet de reguliere zorg?

Een gesprek tussen de schoolmaatschappelijk werkster (SMW) van de basisschool en de heer Benali over zijn zoon Mounir van 11 jaar, groep 7.

SMW: *Mijnheer Benali, vorige week heeft u met de juf een gesprek gehad en zij heeft u naar mij doorgestuurd. Zij maakt zich zorgen om uw zoon. Wat heeft zij verteld?*

Vader: Ze zegt dat het niet goed gaat op school. Slechte cijfers, hij is vaak moe, doet niet zijn best, heeft een grote mond en hij vecht vaak met andere jongens.

SMW: *Wij willen u en uw vrouw graag helpen met de opvoeding. Wilt u dat ook?*

Vader: Nou, dat hoeft niet. Het probleem is op school. Juf moet streng zijn voor hem. Zij is te lief. Ik ben thuis ook streng, ik heb vijf regels (toont zijn hand). Dan is hij wel rustig.

SMW: *De juf zegt dat hij vaak moe is, laat op straat is en veel met oudere jongens omgaat.*

Vader: Naar buiten is goed, anders zit hij steeds aan zijn spelcomputer.

SMW: *Maar uw vrouw maakt zich wel zorgen?*

Vader: Ja, wel zorgen, want de cijfers zijn niet goed. School moet hem beter helpen.

SMW: *En de hulpverlener wil u graag helpen met de opvoeding. Wilt u dat ook?*

Vader: Dat hoeft niet. De problemen zijn nu nog klein. Misschien worden de problemen nog groter door Jeugdzorg. De broer van mijn zwagers tante uit Nador heeft een zoon, en daar zijn kleine problemen heel groot geworden door de kindbescherming.

SMW: *Dus u heeft geen behoefte aan hulp bij de opvoeding?*

Vader: Nee, als school wat strenger wordt, komt alles goed.

In dit voorbeeld signaleert de school problemen, maar wil vader geen opvoedingsondersteuning. Dit wordt door veel hulpverleners herkend. Door gebrek aan inzicht, taalproblemen, de onbekendheid met hulpverlening en de angst voor jeugdzorg, is het vaak lastig om ouders te motiveren voor hulp. Het is belangrijk om te weten waarom vader niet wil meewerken. Het kan zijn dat hij het probleem echt niet groot vindt, het kan ook zijn dat hij bang is voor betutteling door jeugdzorg of dat professionele hulp zijn referentiekader niet zal begrijpen. In zo'n geval is het belangrijk om figuurlijk náást de ouder te gaan zitten in plaats van tegenover hem of haar. Begrip voelen en begrepen worden is nodig voor ouders. Door gebrek aan cultuursensitiviteit, taalproblemen en tijdgebrek lukt het veel professionals niet om ouders in dit soort situaties te motiveren voor hulp.

2.3 Moeten migranten zich aanpassen, of de instellingen?

Vrijwel alle respondenten geven aan dat er binnen de gemeente oog is voor verschillen. “Natuurlijk mogen er verschillen zijn, maar er wordt wel steeds meer nadruk gelegd op de eigen verantwoordelijkheid van migranten”, aldus een ambtenaar. “Hebt u opvoedingsproblemen, dan kunt u naar het CJG, een Wijkteam Jeugd of een andere jeugdinstantie. De deur staat voor iedereen open. U bent zelf verantwoordelijk om hulp te zoeken als dat nodig is’, is dan de boodschap.”

In de landelijke integratienota staat dat migranten zich moeten aanpassen aan Nederlandse normen en waarden, en dat is ook steeds vaker het geluid op lokaal niveau. Ook financiert de overheid de tolken niet meer. Instellingen worden niet aangesproken op hun verantwoordelijkheid om toegankelijker te worden. Als we doorvragen, wordt wel erkend dat de zorg voor migranten jeugd en de toegankelijkheid van die zorg niet altijd optimaal is. Ook instellingen hebben een verantwoordelijkheid, menen respondenten. De werkwijze kan alleen effectief zijn als er gedegen kennis is over specifieke problemen en de achtergronden daarvan, over de uitwerking van het algemene beleid en eventuele knelpunten daarin, en over succesvolle interventies en methoden. Volgens de meeste ambtenaren is de kennis en ervaring die opgedaan is in het programma ‘Diversiteit in het Jeugdbeleid’ en de ‘Aanpak van Marokkaans- en Antilliaans-Nederlandse risicojongeren’, nog onvoldoende benut door generieke instellingen om de specifieke problematiek van sommige groepen migranten aan te pakken. Door de nadruk die er gelegd wordt op de eigen verantwoordelijkheid van migranten, verwachten zij niet dat de overheid de reguliere instellingen sterk op hun verantwoordelijkheid zal gaan wijzen.

Aanbeveling:

- Neem in de uitgangspunten van beleid op dat conform artikel 2.3 lid 4 van de Jeugdwet, de jeugdhulp zodanig moet worden aangepast dat deze goed aansluit bij de behoeften van alle cliënten, ongeacht hun afkomst, en dat er expliciet rekening wordt gehouden met godsdienst en culturele achtergrond.

Van migrantengezinnen mag worden verwacht dat zij zich aanpassen aan de Nederlandse situatie. Dat zij op de hoogte zijn van de wet, de taal leren, kennisnemen van de gewoonten in Nederland, en dat zij de mogelijkheden van Nederlandse instellingen kennen. Maar zij mogen ook eigen gewoonten, normen en waarden behouden. En waar zij de taal nog onvoldoende beheersen, of een kennisachterstand hebben, zijn instellingen voor jeugdhulp verantwoordelijk om zorg te bieden die goed aansluit bij deze gezinnen.

2.4 Inzicht in het bereik van migrantengezinnen – of níet?

Managers van jeugdinstanties of jeugdteams zeggen soms tegen de gemeente dat alle groepen goed worden bereikt, maar ze kunnen geen cijfers overleggen. Cliënten worden immers niet geregistreerd op etniciteit. Als we specifieke verbeteringen in de toegang en kwaliteit willen realiseren, hoe kan dat worden aangestuurd?

Nú meer investeren in kwetsbare groepen, bespaart op termijn mogelijk kosten van duurdere zorg. Maar het ontbreekt gemeenten aan sturingsinstrumenten om toegang en kwaliteit te monitoren. Er is de trend van een terugtrekkende overheid, die instellingen méér verantwoordelijkheid geeft. Alleen: wie controleert of die instellingen voldoende toegankelijk zijn, en of hun manier van werken goed aansluit bij de behoeften – ook wat betreft migrantengezinnen? Hoe weten we wat de specifieke behoeften zijn, en wat de specifieke aard en omvang is van de problematiek binnen bepaalde groepen? En: kan er meer inzicht verkregen worden zonder op etniciteit te registeren?

Aanbeveling:

- Formuleer in het beleid dat er binnen de gemeente kennis moet zijn van de aard en omvang van de problematiek van verschillende bevolkingsgroepen ‘in de wijk’ en van het effectieve bereik van kwetsbare doelgroepen, en geef aan hoe deze kennis vergaard wordt.

3 DE PRAKTIJK

De transitie wordt door iedere gemeente op eigen wijze in praktijk gebracht. De ene gemeente stelt Sociale Wijkteams in die de zorg van bewoners van 0-100 jaar op zich nemen (zoals in Amersfoort en in Eindhoven, waar het 'Wij-teams' worden genoemd). De opvoedingsondersteuning en jeugdhulp maken hiervan integraal deel uit. In Leeuwarden is er een proefperiode waarin naast de Sociale Wijkteams nog enkele Jeugd & Gezin-teams apart blijven functioneren. Op die manier kan worden vergeleken wat het beste werkt. Andere gemeenten hebben ook wel teams die zich speciaal op jeugd (en gezin) richten. Hiervoor zijn allerlei namen bedacht, zoals: 'Ouder- en kindteam', 'Jeugdteam', 'Gebiedsteam Jeugd' en 'Buurteam Jeugd en Gezin'. Voor het gemak noemen we al dit soort teams in het vervolg van dit rapport 'jeugdteam'.

De basiszorg en preventie, zoals die waren ondergebracht bij het CJG, blijven soms bij het CJG, maar soms worden ze ook bij het jeugdteam of sociale wijkteam ondergebracht. In Delft wordt het CJG vervangen door één loket: het Stedelijk Punt Jeugd, en de hulpverlening wordt gegeven vanuit Jeugdteams. In alle gemeenten wordt voor zwaardere of meer gespecialiseerde hulp doorverwezen door een (huis)arts of het jeugdteam. In de meeste gevallen blijft het jeugdteam betrokken bij de cliënt.

Vrijwel alle respondenten uit de gemeenten en de praktijk melden dat door de drukte van de transitie en alle veranderingen, er minder aandacht is voor het thema 'diversiteit'. Zij verwachten dat er in de loop van 2015 weer meer ruimte zal komen om met dit specifieke onderwerp aan de slag te gaan.

Hieronder beschrijven we wat medewerkers van gemeenten en professionals op dit moment in praktijk brengen rond dit thema, welke mogelijkheden zij voor de toekomst zien, en welke vragen en behoeften zij hebben. Bij elk onderdeel formuleren wij aanbevelingen.

3.1 Diversiteitsaspecten in eisen voor inkoop

Alle gemeenten stellen eisen aan de inkoop van jeugdhulp bij zorgaanbieders. Van de elf door ons bezochte gemeenten, hebben de meeste geen specifieke inkoop-eisen op het gebied van diversiteit. Sommige gemeenten vinden het echter wel een goed idee om die vanaf 2016 op te nemen.

Amsterdam en de bijbehorende agglomeratie van in totaal zestien gemeenten (waaronder Zaanstad) kopen gezamenlijk in. Een van de eisen is dat de teams culturele sensibiliteit hebben.

In Utrecht is het in de uitvoeringsnotitie nog verder uitgewerkt. Er wordt van de organisatie die verantwoordelijk is voor de buurtteams en van alle instellingen voor jeugdhulp gevraagd, dat zij in hun visie en hun personeelsbeleid (de deskundigheid omtrent) het cultuursensitief werken structureel hebben geborgd. In het offertetraject stelt de gemeente als eis aan de instellingen voor jeugdhulp dat culturele sensibiliteit bij hen een van de ontwikkelopgaven is. De organisaties dienen hierop vanaf de start te sturen, en ook goed aan te sluiten bij de netwerken van migranten 'in de wijk' om samen aan een optimaal bereik te werken.

In enkele andere gemeenten zijn er inkoop-eisen genoemd waarin impliciet en wat algemener naar diversiteit wordt verwezen. In Arnhem staat bijvoorbeeld in het 'inrichtingsplan' dat ieder Gebiedsteam Jeugd afgestemd moet zijn op de bevolkingskenmerken en opgaven in het werkgebied.

De gemeente Dordrecht wil rond de Jeugdteams een flexibele schil van jeugdhulp inkopen, waarvan identiteitsgebonden zorg deel uitmaakt. Deze identiteitsgebonden zorg moet dan goed passen bij de samenstelling van de wijk. Zo kunnen de teams gebruikmaken van specifieke kennis vanuit instellingen die bijvoorbeeld op christelijke grondslag werken, vanuit de Stichting Welzijn Antillianen, of vanuit

intermediairs van diverse migrantenorganisaties. In de meeste gemeenten zijn er geen specifieke eisen geformuleerd op dit punt.

Aanbeveling:

- Neem in de inkoop-eisen op dat de medewerkers van instellingen voor jeugdhulp beschikken over intercultureel vakmanschap,² dat de teams beschikken over netwerken met migrantenorganisaties en sleutelpersonen in de wijk, en dat het management zorgdraagt voor een goede toegankelijkheid voor alle doelgroepen en een optimale aansluiting bij de verschillende (culturele) achtergronden van de cliënten.

3.2 Eisen aan de samenstelling van teams

In de meeste gemeenten worden geen concrete eisen gesteld aan de samenstelling van de jeugdteams. In een aantal gemeenten gebeurt dat wel, zij het meestal in algemene bewoordingen.

In Delft staat in de uitgangspunten dat een jeugdteam herkenbaar moet zijn in de wijk, maar dat is nu nog geen harde eis. Er wordt nog bezien of men het in de subsidieafspraken kan meenemen.

In Deventer leidde het item 'samenstelling van teams' tot een hele discussie in de gemeenteraad. Eén partij stelde voor dat verschillende doelgroepen vertegenwoordigd zouden zijn in de teams van gezinscoaches. Anderen vonden dit niet haalbaar, omdat er zoveel verschillende doelgroepen zijn. Het voorstel werd niet aangenomen.

In Roermond laat de gemeente het over aan de Stichting CJG: die bepaalt hoe de teams worden samengesteld. Men werft uit de bestaande instellingen, en daar zijn maar weinig medewerkers van buitenlandse afkomst beschikbaar. Zodoende krijgt men dus niet meer diversiteit in de teams.

In Eindhoven staat in de opdracht aan het sociaal domein, dat de samenstelling van het team bij de samenstelling van de wijk moet passen. In Dordrecht wil men graag, zoals eerder al gezegd, dat met behulp van een flexibele schil van medewerkers, de jeugdteams zo goed mogelijk aansluiten bij het specifieke karakter van de wijk. In Amsterdam wordt de diversiteit in de teams wel belangrijk gevonden, maar dat is niet in eisen uitgewerkt; het is een keuze van de teams zelf. Volgens een van de professionals is er in Amsterdam soms te veel nadruk op de samenstelling van de teams en te weinig op andere facetten. De gemeente en sommige teams denken dat een collega met een migratieachtergrond in het team er vanzelf voor zorgt dat het team cultuursensitief kan werken en toegankelijk is. Maar dat is niet het geval. Ook in Amsterdam mag er nog wel meer wat aandacht komen voor diversiteitsvraagstukken in competenties en werkwijze, aldus de professional.

Arnhem formuleert het wat concreter. Voor de samenstelling van de gebiedsteams wordt expliciet gezocht naar leden die, naast generalistische kennis, ook beschikken over competenties en netwerken die passen bij de bevolkingssamenstelling van het werkgebied. En in Utrecht wordt in de uitvraag geëist dat de samenstelling van het buurtteam aansluit bij de samenstelling van de wijk, net als in Eindhoven, zodat de burger zich kan herkennen in het team. Deze gemeenten hechten hieraan, omdat zij denken dat een goede match tussen de bewoners in de wijk en het jeugdteam de toegankelijkheid bevordert en de herkenbaarheid vergroot. Daardoor zal het contact met de diverse netwerken en migrantenorganisaties in de wijk beter verlopen, is de gedachte. Ook kan diversiteit binnen het team de deskundigheid bevorderen door onderlinge uitwisseling van kennis.

Aanbeveling:

- Stel als eis dat de samenstelling van de jeugdteams goed aansluit bij de bevolkingssamenstelling van de wijk.

² Voor een uitgebreide omschrijving van intercultureel vakmanschap en culturele sensibiliteit van medewerkers, zie: Haterd, Judith van de, Hanneke Feiten, Roelof Vos en Hans Bellaart (2010)

3.3 Toegankelijkheid en bereikstrategie

In hoeverre hebben de gemeenten in hun uitvoeringsplannen uitgewerkt dat de jeugdteams toegankelijk moeten zijn voor alle doelgroepen, en ook *actief* moeilijk bereikbare groepen moeten bereiken?

In Amsterdam heeft de gemeente dit niet expliciet uitgewerkt, terwijl de bevraagde professionals – ook in een multi-etnische stad als Amsterdam – de toegankelijkheid nog als een groot knelpunt zien. Scholen signaleren wel veel, maar dit leidt niet altijd tot opvoedsteun of hulp. Dat komt doordat de communicatie met de ouders niet altijd goed verloopt. Er wordt onvoldoende tijd geïnvesteerd in het opbouwen van vertrouwen en het overbruggen van verschillen. Over het algemeen is het cultuursensitief werken nog te weinig ontwikkeld, en de randvoorwaarden (tijd, mogelijkheid van tolken) laten het ook niet altijd toe. In de reeds uitgevoerde pilots (de proeftuinen) lukte het al niet goed om outreachend te werken. Professionals weten niet precies *hoe* ze outreachend kunnen werken: hoe bereik je de maatschappelijk kwetsbare groepen? Op welke plaatsen vind je hen en maak je contact? Hiervoor is eigenlijk een concrete handreiking nodig. De ambtenaar van de gemeente Amsterdam met wie we spraken, constateert dat de meeste kinderen die extra begeleiding krijgen in het onderwijs (een ‘rugzakje’) juist in de gegoede buurten van Amsterdam wonen. Kennelijk weten de ouders daar beter de weg te vinden naar ondersteuning dan de laagopgeleide ouders, onder wie veel migrantengezinnen. Bij de vroeg- en voorschoolse educatie worden, volgens de gemeente, migrantengezinnen wel goed bereikt en worden ontwikkelingsachterstanden tijdig gesignaleerd. De toegankelijkheid wil de gemeente niet meten aan de hand van etniciteit, maar wel relateren aan opleiding van de ouders en inkomen. Volgens professionals komt er geen monitoring van toegankelijkheid, als het niet in prestatieafspraken wordt opgenomen.

In Zaanstad heeft de gemeente voor de jeugdteams een doorontwikkelingsbudget beschikbaar gesteld, waarmee zij zelfstandig keuzes kunnen maken. Het doel: de zorg zo goed mogelijk laten aansluiten op de zorgvragen in de wijk. Het budget kan voor extra capaciteit worden gebruikt, maar ook voor deskundigheidsbevordering. Het Jeugdteam Weerpad heeft in de pilotperiode, mede dankzij dit extra budget, de kans benut om in samenwerking met migrantenorganisaties de toegankelijkheid substantieel te verbeteren en een multiculturele werkwijze te ontwikkelen (Van Leeuwen & Bellaart, 2014). De gemeente Amersfoort heeft geen beleid om de toegankelijkheid te verbeteren. Er is wel het besef dat het bereik beter kan, maar het ontbreekt aan mogelijkheden in de praktijk. De druk op de Sociale Wijkteams in opbouw is enorm groot. Aan outreachend, vindplaatsgericht werken en preventieve activiteiten komen de teams nauwelijks toe. Cliënten met een ernstige problematiek vragen de meeste energie. Af en toe is er nog weleens tijd om mee te werken aan een discussie of voorlichtingsbijeenkomst voor Marokkaanse vaders, maar er is meer nodig. Amersfoort heeft veel goede projecten voor migrantengroepen gekend, maar steeds met tijdelijke financiering. Dit soort activiteiten zou structureel gefinancierd moeten worden, aldus de geïnterviewde professional. In sommige Sociale Wijkteams in Amersfoort is er extra aandacht voor de samenwerking met scholen (Ontwikkelwerkplaats Jeugdzorg en Passend Onderwijs). Deze intensieve samenwerking levert een tijdige en integrale signalering van problemen op, die zeker ook voor migrantengezinnen veel zal opleveren. Volgens de ontwikkelwerkplaats verdient deze werkwijze brede implementatie in alle wijkteams.

In Utrecht is het bereik in de jeugdzorg zeker een item. De gemeente wil investeren in het tijdig bereiken van maatschappelijk kwetsbare gezinnen. Het beeld van het buurtteam moet positief blijven. Burgers moeten niet het idee hebben dat het buurtteam een soort Bureau Jeugdzorg is, dat kinderbeschermingsmaatregelen kan uitvoeren. Zo'n negatief imago zou de toegankelijkheid direct verminderen. De gemeente denkt dat de buurtteams door middel van de nieuwe outreachende werkwijze de toegankelijkheid voor kwetsbare groepen kunnen verbeteren. Hoe er moet worden samengewerkt met netwerken van migranten om het bereik te optimaliseren, is nog niet concreet uitgewerkt. Professionals uit de praktijk menen dat er specifieke aandacht nodig is om het bereik te verbeteren. Er zal nog meer geïnvesteerd moeten worden in preventie en voorlichting om de drempels te verlagen. De aansluiting met de basisscholen gaat de goede kant op, maar de aansluiting van zorg bij het voortgezet onderwijs en het bereik van jongeren tussen de 12 en 24 jaar kan nog sterk verbeteren.

In Delft is de invalshoek wat algemener. De strategie is dat de professional echt outreachend werkt. Hij moet weten hoe hij moet signaleren, contact moet maken, wantrouwen kan wegnemen, op ontmoetingsplekken mensen kan aanspreken, et cetera. De gemeente veronderstelt dat professionals daartoe in staat zijn. Professionals in het werkveld geven aan dat het outreachend werken zeker goed is, maar dat beroepskrachten niet altijd in staat zijn om op zo'n manier te werken. Alleen outreachend werken maakt de drempel niet lager. Het wantrouwen is niet zomaar weg, dat kost tijd. Er zou meer geïnvesteerd moeten worden om 'moeilijk bereikbare groepen' wel te bereiken. Dat kan via intermediairs van Ardemia (een multiculturele zelforganisatie) en via de scholen, waar de ouders bereikt kunnen worden voor voorlichting en problemen in een vroeg stadium kunnen worden aangekaart.

De gemeente Arnhem werkt niet vanuit een loket, maar volgens de filosofie van vindplaatsgericht werken. De medewerkers van een Gebiedsteam Jeugd hebben wel een werkplek, maar ze gaan vooral naar vindplaatsen toe: peuterspeelzalen, basisscholen, voortgezet onderwijs, huisartsen, zodat zij vroegtijdig problemen kunnen signaleren, en tegelijkertijd een aanspreekpunt zijn voor leerkrachten.

Ook de gemeente Deventer heeft een algemene benadering. Daar is een laagdrempelige toegang geregeld via school, kinderopvang en peuterspeelzaal. Als het met kinderen niet goed gaat, kan dat op locatie worden gesignaleerd. De signalen worden doorgeleid naar de gezinscoach. Er is een vaste gezinscoach per voorziening. Jongeren die niet op school zitten, komen in de buurt in aanraking met jongerenwerk, dat hen doorverwijst naar de gezinscoach.

In Roermond heeft men evenmin een specifiek beleid gericht op het bereik van migrantengezinnen. In deze gemeente werkt men op vindplaatsen, en dat zou de toegankelijkheid voor alle groepen moeten verbeteren. Ook in Eindhoven denkt men met een outreachende benadering de drempel naar jeugdhulp te kunnen verlagen. De gemeente hoopt dat met Triple P, uitgevoerd door getrainde intermediairs uit migrantengroepen, het bereik goed zal zijn. Onduidelijk is of deze vorm van Triple P na de transitie blijft. De gemeente Leeuwarden wil graag expliciet aandacht voor de toegankelijkheid voor groepen die geen eigen netwerk hebben, die de Nederlandse taal niet goed machtig zijn, of waar cultuurverschillen een rol spelen. Dit is echter niet specifiek uitgewerkt. Men wil die toegankelijkheid bereiken door goed toegeruste sociale werkers in te zetten.

De gemeente Dordrecht, ten slotte, wil voorkomen dat er te veel gebruik wordt gemaakt van dure gespecialiseerde zorg. Daarom wordt geïnvesteerd in preventie en voorlichting en in het verlagen van drempels. Men heeft positieve ervaringen opgedaan met de samenwerking tussen jeugdorganisaties en intermediairs van migrantenorganisaties om de toegankelijkheid te verbeteren, en het is de bedoeling de samenwerking te borgen in de jeugdteams. Dit moet echter nog wel concreet geregeld worden: financiering van de vrijwillige inzet past moeilijk in deze structuur.

Aanbevelingen:

- Vraag als gemeente naar de strategie van jeugdteams en instellingen: hoe gaan zij óók maatschappelijk kwetsbare groepen (van laagopgeleide mensen die de Nederlandse taal gebrekkig beheersen) goed en tijdig bereiken?
- Zorg voor indicatoren waaraan af te lezen is of de jeugdproblematiek in de wijk voor alle doelgroepen tijdig en adequaat wordt aangepakt. Breng in kaart of de problemen afnemen bij de gehele populatie in de wijk (bijvoorbeeld door middel van populatiebepaling, waarbij de bepaling afhankelijk is van het behalen van resultaten, zoals minder ondertoezichtstellingen in de wijk). Dat kan zonder de etniciteit te registreren. Wanneer bijvoorbeeld in een wijk het aantal ondertoezichtstellingen hardnekkig hoog blijft, kan men onderzoeken wat daarvoor de verklaring is. Als dan blijkt dat een jeugdteam moeite heeft met het tijdig bereiken van bepaalde (maatschappelijk kwetsbare) gezinnen, kan daarop bijgestuurd worden.
- Maak een handreiking waarin wordt beschreven hoe de professionals in de gemeente outreachend kunnen werken. Hoe pak je dat aan? Op welke plaatsen zijn maatschappelijk kwetsbare ouders en jongeren te vinden? Welke sleutelpersonen kun je in je netwerk opnemen? Hoe werk je samen met intermediairs van zelforganisaties?³

³ Zie hiervoor o.a. het boekje *Opvoeden doen we samen* (Bellaart, 2013)

- Bevorder de samenwerking tussen jeugdvoorzieningen en vrijwillige intermediairs van migrantenorganisaties om de drempel naar jeugdhulp te verlagen. Zij kunnen voorlichting geven aan hun achterban, vertrouwen winnen en individuele gezinnen begeleiden naar jeugdhulp.

3.4 Werkwijze en deskundigheid concreet

Wat wordt er feitelijk verwacht van de jeugdhulp qua competenties van de medewerkers en werkwijze?

De ene gemeente heeft dit concreter benoemd dan de andere. De meeste gemeenten laten het over aan de praktijk.

In Zaanstad, bijvoorbeeld, stelt men dat de hulp goed moet aansluiten bij de cliënten. De manier waarop dat gebeurt, mag per team verschillen. Elk team krijgt een budget voor doorontwikkeling, dat ook kan worden ingezet voor deskundigheidsbevordering. In Zaanstad is een jeugdteam dat de multiculturele aspecten van de werkwijze geheel heeft verweven in de algemene methodiek.⁴ (De belangrijkste punten zijn te vinden in bijlage 3.) De gemeente meent dat in de nieuwe werkwijze de sleutel tot een goede aansluiting bij migrantengezinnen in de competenties van de professionals ligt. Interculturele sensibiliteit hoort daarbij. De gemeente is van plan dit goed te monitoren.

Ook in Dordrecht zijn teams zelf verantwoordelijk voor de werkwijze en deskundigheid(sbevordering).

Teams beslissen over hun eigen budget. In het basisprofiel van de hulpverleners is het intercultureel vakmanschap niet uitgewerkt. Het is wel de bedoeling dat waar nodig tolken kunnen worden ingezet.

In Amsterdam is in de training voor ouder- en kindteams het bevorderen van de interculturele sensibiliteit een onderdeel. Interculturele competenties zijn nog niet in de algemene profielen van professionals opgenomen. Er is ook nog geen duidelijke borging van de interculturele expertise die al is opgedaan, zoals in de academische werkplaats 'Kenniswerkplaats Tienplus'.

Vanuit de gemeente Amersfoort zijn er geen eisen voor intercultureel vakmanschap of de werkwijze. In de praktijk is er wel behoefte aan structurele preventieactiviteiten, voorlichting, contact met migrantenouders en migrantenorganisaties. Daarvoor is weinig tijd en budget. Voor activiteiten worden regelmatig nieuwe projecten opgezet en fondsen gezocht. Dit kost veel energie en leidt niet tot duurzame inbedding. De Sociale Wijkteams zitten in wijkcentra met een belangrijke inloopfunctie. Nu veel jongerenwerk en buurtcentra zijn wegbezuinigd, zijn de activiteiten in het wijkcentrum heel belangrijke vindplaatsen. De drempel naar het wijkteam is lager, omdat het in het wijkcentrum zit. De leden van de Sociale Wijkteams werken nu nog in duo's, maar gezien het capaciteitsprobleem is dat niet veel langer haalbaar. Er is weinig tijd voor uitwisseling, casuïstiekbespreking en deskundigheidsbevordering op het gebied van intercultureel vakmanschap. Andere thema's slokken nu alle tijd op. De prioriteit ligt nu bij het aanleren van procedures en de standaard werkwijze, bijvoorbeeld bij het in kaart brengen van de veiligheid van het kind. Er wordt erg veel verwacht van generalisten. Zij moeten bij ieder gezin veel procedures doorlopen, zoals de *Zelfredzaamheidsmatrix* en de vragenlijst *Zicht op Veiligheid*, en alles registreren in de *Verwijsindex*. Bij veel cliënten (met name migrantengezinnen) roepen al die vragen en de registratie angst op.

In Roermond is een profiel opgesteld, waarin staat dat professionals goed moeten aansluiten bij de burger, naast een burger kunnen staan, verder kunnen denken dan de geijkte oplossingen, netwerken en vrijwilligers kunnen inzetten. Een algemeen profiel dus, maar het sluit wel goed aan bij cliënten met een migratieachtergrond.

In Utrecht en Arnhem worden concrete eisen gesteld aan organisaties. In Utrecht wordt expliciet gevraagd naar deskundigheid in cultuursensitief werken. Organisaties moeten die deskundigheid structureel hebben geborgd. In Arnhem wordt van sollicitanten voor functies bij de gebiedsteams verwacht, dat zij 'beschikken over kennis van culturele diversiteit'. In het profiel voor het Jeugdteam in Delft wordt van coaches geëist dat zij respectvol omgaan met verschillende achtergronden van cliënten. Men overweegt om het interculturele in de toekomst wat explicieter te benoemen in het profiel.

4 Zie: Van Leeuwen & Bellaart (2014)

In de overige gemeenten worden geen specifieke eisen gesteld aan de competenties van de medewerkers. Althans, ze worden in visie en beleid wel genoemd, maar vervolgens niet uitgewerkt in competentieprofielen. De gemeente en de teammanagers gaan er dan vanuit dat de professionals competent zijn.

Aanbevelingen:

- Vraag als gemeente van de instellingen voor jeugdhulp dat hun professionals beschikken over intercultureel vakmanschap.
- Neem in het competentieprofiel voor professionals in de jeugdhulp de competentie 'cultuursensitief' op.
- Maak het intercultureel vakmanschap onderdeel van de deskundigheidsbevordering van jeugdteams.
- Maak het cultuursensitief werken tot een integraal onderdeel van de methodiek. (Zie bijlage 3.)

4 INZICHT IN DE POPULATIE

Alle gemeenten maken wijk- of gebiedsanalyses om zich een beeld te vormen van de jeugd- en gezinsproblematiek per wijk. Het merendeel van de geïnterviewde gemeenten differentieert de gegevens niet naar etnische herkomst, omdat dit niet meer geregistreerd wordt. Er is veel discussie over etnische registratie geweest, het ligt gevoelig en men wil het niet meer. Maar men wil wél graag inzicht in de aard en omvang van de problematiek in verschillende gemeenschappen. Daarom zoeken gemeenten naar een methode die zonder etnische registratie toch voldoende gedifferentieerde gegevens kan opleveren.

Sommige gemeenten proberen etniciteit als kenmerk te vermijden, maar ze nemen wel indicatoren op zoals: opleiding van de ouders, lage taalvaardigheid, ouderbetrokkenheid bij het onderwijs, voortijdig schoolverlaten, huiselijk geweld, kindermishandeling, aantal kindbeschermingsmaatregelen, criminaliteit, et cetera. In Utrecht bijvoorbeeld vindt men inzicht in de jeugdproblematiek belangrijk, maar het specifiek in beeld brengen van etnische groepen ligt gevoelig. De gemeente kiest voor aspecten van kwetsbaarheid van gezinnen, zoals een lage opleiding en lage taalvaardigheid.

Er zijn gemeenten waar cijfers wel naar etnische herkomst gedifferentieerd kunnen worden, omdat de gemeentelijke afdeling Onderzoek & Statistiek kan beschikken over de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA); daarin wordt geregistreerd waar mensen vandaan komen. Dit is in Amsterdam het geval. Maar of er in rapportages ook werkelijk cijfers naar herkomst worden weergegeven, is nog niet duidelijk.

In Zaanstad zijn de etnische samenstelling van de wijk en de jeugdproblematiek goed in beeld. Bij het toedelen van het budget per wijk, wordt rekening gehouden met de samenstelling en problematiek in de wijk. Dat geldt ook voor Dordrecht, maar deze gemeente vindt het niet nodig dat de specifieke problemen van migranten worden beschreven. Dankzij de transitie is er een scherper beeld per wijk; men kan ervan uitgaan dat de teams in de wijk goed weten wat daar speelt en leeft. In de toekomst zal minder gekeken moeten worden naar statistisch materiaal. Volgens de gemeenteambtenaar die bezig is met de transitie, is het beter om in gesprek met de praktijk een beeld te krijgen van de problematiek in een wijk, met oog voor accenten in de problematiek bij migrantengezinnen.

De gemeente Arnhem analyseert de wijken op verschillende risicofactoren, waarvan herkomst er één is. Risicofactoren zijn bijvoorbeeld: éénoudergezin, lage opleiding, niet-westers allochtoon. Van belang is dat de gemeente weet welke risicofactoren in de verschillende wijken aanwezig zijn. Aan de hand van de stadsmonitor kan de gemeente allerlei kenmerken aan de diverse wijken toeschrijven. De capaciteit van de jeugdhulp kan op de behoefte worden aangepast. In de wijkanalyses van Eindhoven worden eveneens multiculturele vraagstukken meegenomen.

In steden als Amersfoort, Delft en Deventer worden uitgebreide wijkanalyses gehouden, maar er wordt niet gedifferentieerd naar etnische groepen. In Roermond gebeurt dat evenmin. Die gemeente gaat ervan uit dat in wijken met gemiddeld een lage Sociaal Economische Status (SES), waar vaak ook de meeste migranten wonen, ook de meeste behoefte is aan jeugdhulp. Dat is volgens professionals echter slechts een deel van het verhaal. In bepaalde wijken met veel migranten is er een cumulatie van problemen, die meer capaciteit vraagt dan de wijken met alleen een lage SES.

Aanbevelingen:

- Maak gebruik van statistische gegevens – zoals vanuit scholierenonderzoek, gegevens van de jeugdgezondheidszorg (JGZ), de jeugdmonitor en GBA-gegevens – om risicofactoren bij jeugdigen en gezinnen op hoofdlijnen in kaart te brengen, gedifferentieerd naar herkomst. Hiermee wordt duidelijk of er voor bepaalde risicofactoren sprake is van een onder- of oververtegenwoordiging bij bepaalde groepen migrantenjongeren. Zo is in het verleden uit scholierenonderzoek en cijfers van de JGZ naar voren gekomen dat Turkse en Hindoestaanse meisjes veel meer suïcidepogingen doen dan gemiddeld.

- Wil men accenten in de problematiek niet beschrijven per etnische groep, volsta dan met indicatoren als: opleiding van de ouders, lage taalvaardigheid, ouderbetrokkenheid bij het onderwijs, voortijdig schoolverlaten, huiselijk geweld, kindermishandeling, aantal kindbeschermingsmaatregelen en criminaliteit.
- Ga als gemeente regelmatig in gesprek met de praktijk om een beeld te vormen van de problematiek in een wijk, gerelateerd aan de specifieke bevolkingssamenstelling daar.

5 MONITORING

Al overheidsorgaan wil de gemeente natuurlijk weten of de jeugdhulp voldoet aan de Jeugdwet. Worden maatschappelijk kwetsbare migrantengroepen goed en tijdig bereikt? Sluit de jeugdhulp goed aan bij hun behoeften? En wordt er voldoende rekening gehouden met godsdienst en culturele achtergrond? De enige manier om dit systematisch te monitoren, is om specifieke indicatoren op te nemen in de algemene monitoring. Hoe gaan gemeenten hiermee om?

Monitoring hangt natuurlijk sterk samen met de eisen die er vooraf gesteld zijn, en met de gegevens die uit de wijkanalyses zijn gekomen. Er kan geëvalueerd worden of de problematiek in de wijk is verminderd. Op deze indicatoren – zoals het aantal gezinnen dat wordt bereikt, de duur van de zorg, het aantal gedwongen maatregelen en doorverwijzingen naar gespecialiseerde zorg – kan men de outcome monitoren. Daarnaast kunnen ook beleidsmaatregelen op effectiviteit worden beoordeeld. Worden kwetsbare groepen wel voldoende en tijdig bereikt? Is het beleid van de gemeente op dit thema voldoende effectief? Wat heeft vruchten afgeworpen? Gemeenteambtenaren zouden regelmatig met jeugdteams gesprekken moeten voeren aan de hand van een topiclijst. Hierin zou ook bereik en effectiviteit van de zorg voor kwetsbare groepen aan de orde moeten komen.

In Zaanstad wordt de *output* en *outcome* in kaart gebracht door de klanttevredenheid en de omvang van de problematiek in de wijk te meten. Dit gebeurt met behulp van een beperkt aantal indicatoren. Daarnaast wil Zaanstad monitoren door voortgangsgesprekken te houden met de jeugdteams. De gemeente kan dan gestructureerd vragen stellen. Een checklist hiervoor zou wenselijk zijn. De jeugdhulp wordt kleinschaliger dan voorheen. Bovendien is de jeugdhulp in de wijk nu meer een gedeelde verantwoordelijkheid van gemeente en instellingen. Dat geeft hopelijk meer openheid, aldus de gemeenteambtenaar. Daarnaast zijn wijkgesprekken nodig met alle partijen in de wijk om te evalueren of de Jeugdteams goed werken. Bewoners kunnen hier ook aan meedoen. In Zaanstad wil men voorkomen dat er vanuit de overheid perverse prikkels komen, bijvoorbeeld dat er een bepaald aantal te bereiken cliënten wordt geëist, want dan gaat men alleen het laaghangende fruit plukken.

In Eindhoven blijft de gemeente steeds de vinger aan de pols houden. Er wordt een onafhankelijke cliënttevredenheidstoets afgenomen. Daarnaast wordt een kwaliteitstoetsing uitgewerkt voor de jeugdhulp. De bijbehorende vragenlijsten worden ook ingevuld door de professionals van de Wij-teams. De gemeente vraagt zich wel af of deze toetsing voldoende zal zijn. Zijn alle Wij-teams zich bewust genoeg van het feit dat zorg niet altijd toegankelijk en effectief is voor kwetsbare groepen? De gemeente zou graag willen weten hoe te meten is of de Wij-teams dit goed kunnen inschatten. Ook zou de gemeente graag een handreiking hebben: hoe Wij-teams beter bewust te maken van de specifieke problematiek?

Ook in Dordrecht doet de gemeente zelf onafhankelijk klanttevredenheidsonderzoek. Als in een bepaalde wijk minder goed gescoord wordt, kan dat ook iets zeggen over de (onvoldoende) aansluiting bij de bevolking in die wijk. Verder zijn er de cijfers van indicatoren, zoals het aantal ondertoezichtstellingen. Daarnaast zijn er gesprekken met de wijkteams. Wellicht kan in de topiclijsten voor die gesprekken iets worden opgenomen over het bereik van kwetsbare groepen.

De gemeente Amsterdam heeft de inkooppeis van ‘culturele sensibiliteit’ nog niet geoperationaliseerd in indicatoren. Om te kunnen monitoren, moet dit wel gebeuren, want alleen dan kan de mate van sensibiliteit een item worden in de evaluatie.

In de gemeente Delft vindt men de monitoring van de competenties van professionals belangrijk: lukt het hen om er eerder bij te zijn? Kunnen zij effectief werken voor alle doelgroepen? Hoe zij dit precies gaan monitoren is nog niet duidelijk.

De gemeente Utrecht let erop dat de monitoring niet te veel tijd gaat opslokken van de professionals of te bureaucratisch wordt. Er wordt gemeten op algemene factoren, zoals het aantal gezinnen dat wordt bereikt, duur van de zorg, aantal gedwongen maatregelen, doorverwijzingen naar gespecialiseerde zorg, klanttevredenheid, tevredenheid bij ketenpartners, mate van professionalisering. Er zijn (nog)

geen specifieke factoren voor migrantengezinnen opgenomen. In de uitwerking kan er echter wel naar gevraagd worden; bijvoorbeeld bij klanttevredenheid en professionalisering kan gevraagd worden naar de interculturele sensibiliteit. Daarnaast is er een doorlopend benchmark-onderzoek tussen de buurtteams; hierin kunnen de verschillen tussen de bevolkingsgroepen in de wijken en de wijze waarop de buurtteams daarop inspelen, een item kan zijn. In de uitgebreide landelijke dataset is overigens wel het item 'culturele achtergrond/herkomst' opgenomen. Mogelijk kan dat inzicht geven in de toegankelijkheid en de effectiviteit naar herkomst.

De gemeente Arnhem denkt dat koppeling van herkomst van cliënten aan cijfers over bereik en effectiviteit nu nog niet mogelijk is. Wel is het de bedoeling dat op den duur allerlei systemen aan elkaar gekoppeld kunnen worden. De cijfers van het CBS (landelijke dataset) zijn anonieme data en nog niet te koppelen aan lokale gegevens. Als er wel een koppeling mogelijk is, moet er natuurlijk voorzichtig mee omgesprongen worden. De gemeente Arnhem tracht een goed beeld te krijgen van de verschillende wijken. Er wordt niet op etniciteit geregistreerd. Arnhem gaat prudent om met etniciteit. Per wijk wordt gemonitord, de Gebiedsteams Jeugd registreren maandelijks. Over twee jaar houdt de gemeente een evaluatie.

Aanbevelingen:

- Kies een overzichtelijk aantal indicatoren. Bijvoorbeeld: een top-10 van problemen bij kwetsbare gezinnen (zoals: cijfers van kindermishandeling, schooluitval, ondertoezichtstellingen (OTS), suïcidepogingen, JGZ cijfers jeugdmonitor).
- Monitor de vermindering van de kwetsbaarheid van gezinnen in de wijk. De cijfers moeten daarbij in samenhang beschouwd worden, bijvoorbeeld: een daling van het aantal OTS'en in de wijk in combinatie met andere factoren.
- Stel een lijst met indicatoren op om interculturele sensibiliteit bij professionals te kunnen meten.
- Voer regelmatig gesprekken met alle samenwerkingspartners, netwerken en bewoners in de wijk om te evalueren of de jeugdteams goed werken.
- Houd als gemeente regelmatig voortgangsgesprekken met de jeugdteams, bijvoorbeeld aan de hand van de topiclijst (bijlage 1) met aandacht voor bereik en effectiviteit bij kwetsbare groepen.

6 SAMENWERKING MET MIGRANTENORGANISATIES

Samenwerking tussen jeugdhulp en intermediairs van migrantenorganisaties kan het effectieve bereik van maatschappelijk kwetsbare migrantengezinnen sterk verbeteren, blijkt uit onderzoek (Bellaart & Pehlivan, 2011). Belangrijk hierin is de onafhankelijke positie van migrantenorganisaties. Intermediairs uit die kringen genieten het vertrouwen, er is geen angst voor kinderbeschermingsmaatregelen. Geheel vrijblijvend, in een veilige omgeving, geven de intermediairs informatie over de mogelijkheden van ondersteuning en hulpverlening. Ze begrijpen de leefsituatie van de migranten, kennen de cultuur en spreken de eigen taal. Deze doelgroep vergt doorgaans een tamelijk grote, extra tijdsinvestering: de afstand naar de reguliere jeugdhulp is vaak nog zó groot dat eerst tijd gestoken moet worden in het verduidelijken van de problematiek, voorlichting over de hulpmogelijkheden, het wegnemen van wantrouwen, in *empowerment* en het motiveren om een hulptraject aan te gaan. Als een intermediair zegt dat het prima is om naar de jeugdhulp te gaan, zal een gezin eerder over het wantrouwen heen stappen.

Extra investeringen zijn voor reguliere voorzieningen niet altijd haalbaar binnen het huidige systeem. Met behulp van de migrantenorganisaties laat een deel van de opvoedingsvragen zich al in een vroeg stadium beantwoorden. Zo wordt de 'eigen kracht' optimaal gebruikt. En *last but not least*: door intensieve samenwerking en overleg kunnen de toegankelijkheid en kwaliteit van de reguliere jeugdvoorzieningen verbeteren. Want professionals kunnen van intermediairs leren hoe je de hulp zo goed mogelijk op die doelgroep afstemt.

In de gemeenten Dordrecht, Delft, Roermond, Zaanstad, Amsterdam en Utrecht zijn positieve ervaringen opgedaan met dit soort samenwerkingsverbanden. Maar: gaat die samenwerking na de transitie ook ingebed worden in de nieuwe werkwijze? Dat blijkt nog niet het geval te zijn.

In Dordrecht bestaat een zeer goede samenwerking, maar er is nog geen enkele duidelijkheid of de samenwerking met de intermediairs geborgd kan worden. Zoals eerder beschreven, zou het mogelijk zijn om een flexibele schil rond de jeugdteams te organiseren, waar 'identiteitsgebonden zorg' kan worden aangeboden. Het lastige is dat het gaat om vrijwillige intermediairs, en dat de onkostenvergoedingen voor hen en voor de coördinatie nog niet passen in het systeem.

In de gemeente Delft is het de bedoeling dat de jeugdteams aansluiten bij de basisvoorzieningen, de vindplaatsen en de netwerken in de wijk. Daar horen ook de migrantenorganisaties bij. Er zijn goede ervaringen opgedaan met Ardemia (een multiculturele organisatie). Ook hier geldt dat de verbinding met de jeugdteams nog van de grond moet komen. De initiatieven om migrantengezinnen eerder te bereiken, kunnen worden geborgd door een goede samenwerking met alle jeugdteams te realiseren. Dat begint met elkaar goed te leren kennen en wederzijds één aanspreekpunt te hebben.

De gemeente Roermond blijft voorlichting geven en korte lijnen houden met migrantenorganisaties. Of het project met het werken met intermediairs (en het trainen en begeleiden van intermediairs) wordt voortgezet, hangt af van de evaluatie.

In Utrecht is de eis aan buurtteams om samen te werken met netwerken van migranten, nog niet concreet uitgewerkt. Er zijn positieve ervaringen met samenwerking met bijvoorbeeld Stichting Al Amal. Deze stichting werkt intensief samen met professionals, onder meer in het project 'Tussen In' voor moeilijk bereikbare multiprobleemgezinnen. Al Amal levert nu zelfs professionals aan voor de jeugdhulp. Ook met de Stichting Oranje Horizon (voor met name de Turkse achterban) wordt samengewerkt.

In Amsterdam participeert de Stichting SIPI in de 'ouder- en kindteams' (OKT). SIPI is gespecialiseerd in jeugdhulp voor migrantengezinnen, en levert expertise en intercultureel vakmanschap binnen de OKT's. Naast deze inbreng wil de gemeente de eigen kracht van burgers versterken en de inzet van vrijwilligers stimuleren. Dit geldt ook voor vrijwilligers van migrantenorganisaties. De samenwerking met vrijwillige intermediairs, zoals van migrantenorganisaties Nisa4Nisa en SSOP, is nog niet geformaliseerd in de nieuwe werkwijze.

De gemeente Zaanstad heeft geen invloed op de samenwerking met migrantenorganisaties. Zij kan alleen

stimuleren dat het netwerk van de jeugdteams een weerspiegeling is van de diverse samenstelling van de wijk. Verder is het de eigen verantwoordelijkheid van de jeugdteams.

Ook Eindhoven heeft nog geen samenwerking geregeld in de nieuwe constructie. In de toekomst zou de gemeente wel willen checken of de samenwerking met migrantenorganisaties goed verloopt. Tot nu toe werd goed samengewerkt met netwerken van migranten. Er zijn intermediairs opgeleid om cursussen van Triple P in de eigen achterban te geven, en die zijn goed aangeslagen. De migrantenorganisaties worden steeds actiever in Eindhoven. Zij zoeken ook steeds meer de samenwerking met reguliere organisaties en instellingen. De gemeente wil dit stimuleren, maar de manier waarop het wordt ingebed in de nieuwe structuur, is nog niet uitgewerkt.

Ook in Amersfoort vindt men de samenwerking met migrantenorganisaties en sleutelpersonen erg belangrijk. Intermediairs en buurtvaders kunnen een belangrijke brugfunctie vervullen. Door het vele werk dat de transitie met zich meebrengt, kalft de samenwerking met intermediairs echter steeds verder af. Ook specifieke projecten gericht op migrantengroepen verdwijnen, waardoor er minder samenwerkingsrelaties zijn.

De gemeente Leeuwarden heeft een algemene invalshoek en vindt vooral een goede verbinding tussen formeel en informeel ondersteuningsaanbod (van vrijwilligers) belangrijk.

In de gemeente Arnhem is er geen samenwerking met migrantenorganisaties; alleen belangenorganisaties met ervaring op het gebied van zorg zijn betrokken. Als de gemeente geen respons krijgt van migrantenorganisaties, dan is hun stem niet vertegenwoordigd. De gemeenteburgemeester weet niet of migrantenorganisaties samenwerken met instellingen voor jeugdhulp.

Aanbevelingen:

- Stimuleer als gemeente een gelijkwaardige samenwerking tussen migrantenorganisaties en instellingen voor jeugdhulp. Het blijkt een haalbare en relatief goedkope manier te zijn om de toegankelijkheid te verbeteren en de kwaliteit van de jeugdhulp voor diverse migrantengroepen substantieel te verbeteren. Het is een win-winsituatie. Meer informatie over het opzetten van een samenwerkingsverband vindt u in het boekje: *Opvoeden doen we samen* (Bellaart, 2013).
- Zoek als jeugdteam actief de samenwerking met migrantenorganisaties. Het past goed bij de uitgangspunten van de transitie en de transformatie om de eigen kracht en netwerken in de wijk te gebruiken. Ieder jeugdteam moet de netwerken in de wijk goed kennen en daar horen migrantenorganisaties en sleutelpersonen ook bij. Voor preventieve activiteiten en de brugfunctie is samenwerking met migrantenorganisaties onmisbaar.
- Zorg voor een gelijkwaardige samenwerking door de vrijwillige intermediairs te trainen, coördinatie van de vrijwilligers te regelen en onkostenvergoedingen te bieden. Als een gelijkwaardige samenwerking is gerealiseerd, kunnen de intermediairs een positieve bijdrage leveren aan de deskundigheidsbevordering van de jeugdteams.

7 CLIËNTENPARTICIPATIE

In de nieuwe Jeugdwet staat in artikel 4.1.1: 'De jeugdhulpaanbieder en de gecertificeerde instelling organiseren zich op zodanige wijze, voorzien zich kwalitatief en kwantitatief zodanig van personeel en materieel en dragen zorg voor een zodanige verantwoordelijkheidstoedeling, dat een en ander leidt of redelijkerwijs moet leiden tot verantwoorde hulp. De jeugdhulpaanbieder en de gecertificeerde instelling betrekken hierbij de resultaten van overleg tussen jeugdhulpaanbieders, het college en cliëntenorganisaties'. Gemeenten zijn dus verplicht een overlegstructuur te creëren met cliëntenorganisaties.

Daarnaast staat in artikel 4.2.5 (Kwaliteit) van de nieuwe Jeugdwet in lid 1 t/m 3:

LID 1. Iedere jeugdhulpaanbieder en iedere gecertificeerde instelling stelt een *cliëntenraad* in, die binnen het kader van hun doelstelling in het bijzonder de gemeenschappelijke belangen van jeugdigen en ouders aan wie jeugdhulp wordt verleend of ten aanzien van wie een kindbeschermsmaatregel of jeugdreclassering wordt uitgevoerd, behartigt.

LID 2. De jeugdhulpaanbieder en de gecertificeerde instelling regelen schriftelijk: a. het aantal leden van de cliëntenraad, de wijze van benoeming, welke personen tot lid kunnen worden benoemd en de zittingsduur van de leden, en b. de materiële middelen waarover de cliëntenraad ten behoeve van zijn werkzaamheden kan beschikken.

LID 3. De in het tweede lid bedoelde regeling is zodanig dat de cliëntenraad: a. *redelijkerwijze representatief kan worden geacht voor de jeugdigen en ouders aan wie jeugdhulp wordt verleend* [cursivering van auteur] of ten aanzien van wie een kindbeschermsmaatregel of jeugdreclassering wordt uitgevoerd, en b. redelijkerwijze in staat kan worden geacht hun gemeenschappelijke belangen te behartigen. Iedere instelling voor jeugdhulp of kindbeschermsmaatregel dient dus een cliëntenraad te hebben die representatief is voor de jeugdigen en ouders aan wie jeugdhulp wordt verleend. Dit betekent dat de gemeente verantwoordelijk is voor contact met cliëntenorganisaties en het instellen van representatieve cliëntenraden bij de instellingen. De vraag is nu: hoe kan de betrokkenheid van cliënten met een migratieachtergrond in cliëntenorganisaties en cliëntenraden versterkt worden?

In veel gemeenten zijn wel cliëntenorganisaties actief, maar die zijn volgens de respondenten van de gemeenten meestal niet representatief voor de bewoners in de gemeente of de cliënten in de instellingen. In de gemeente Amsterdam is er bijvoorbeeld een Platform van Cliëntenorganisaties. De gemeente beoordeelt echter niet of die organisaties representatief zijn voor de gehele bevolking van de gemeente of de cliëntenpopulatie. Amsterdam vindt het eigenlijk wel een goed idee om cliëntenorganisaties te vragen om een representatieve vertegenwoordiging.

In geen enkele gemeente is de cliëntenparticipatie al goed geregeld, laat staan dat er binnen de structuur aandacht is voor diversiteit. Over cliëntenraden in instellingen lijkt nog helemaal niets geregeld te zijn. De gemeente Delft wil naar nieuwe vormen van participatie zoeken. In het verleden is gebleken dat het lastig is om migranten binnen de bestaande structuur in te passen.

Ook Zaanstad zoekt nieuwe vormen, omdat bestaande cliëntenorganisaties met hun (Nederlandse) vergadercultuur niet aantrekkelijk blijken te zijn voor vertegenwoordigers van migrantengroepen. Zaanstad heeft het beleidskader voor jeugdhulp met 150 bewoners besproken. In de toekomst zoekt de gemeente naar een meer informele wijze van cliëntenparticipatie. Bijvoorbeeld: door middel van ad hoc samengestelde groepen met een diverse vertegenwoordiging uit de wijken.

De gemeente Deventer heeft net als Zaanstad veel bewoners uitgenodigd om mee te denken. Expliciet zijn ook veel migrantenorganisaties hiervoor uitgenodigd.

In Eindhoven bestaan cliëntenraden, maar ook hier maken vertegenwoordigers van migrantengroepen er geen deel van uit. De gemeente heeft behoefte aan advies over hoe zij meer diversiteit in de cliëntenraden kan krijgen.

In Utrecht is er wel een gemeentelijke adviesraad van migranten ('Saluti') voor inspraak op beleidsniveau, maar voor cliëntenparticipatie in de wijk wordt nog een model ontwikkeld.

De gemeente Arnhem is ook nog bezig met het opzetten van cliëntenparticipatie en wil daarbij een zo breed mogelijke vertegenwoordiging. De bedoeling is dat een Jeugdraad wordt geïnstalleerd met een goede afspiegeling van de diverse stadsbevolking.

In Dordrecht overweegt de gemeente te eisen dat de toekomstige cliëntenpanels representatief zijn voor de wijk.

In Leeuwarden wil men gaan aansluiten bij de bestaande structuur van cliëntenplatforms en cliëntenraden bij instellingen. Geleidelijk wil de gemeente dan werken aan nieuwe vormen, bijvoorbeeld door focusgroepen te organiseren.

In Roermond zijn er cliëntenplatforms vanuit de jeugdzorg. De structuur voor cliëntenparticipatie moet nog worden uitgewerkt. Ook cliënten uit de wijk en in de lichte vormen van hulp moeten gehoord worden.

In de cliëntenplatforms zijn migranten ondervertegenwoordigd. Ze zijn welkom, maar de Nederlandse vergadercultuur en -structuur sluit niet zo goed bij hen aan; dat moet anders vormgegeven worden.

In de overige gemeenten is er niets over de cliëntenparticipatie bekend.

Aanbevelingen:

- Eis als gemeente van cliëntenorganisaties dat zij qua samenstelling representatief zijn voor de bevolking in het werkgebied. De wettelijke bepalingen rond cliëntenparticipatie en het instellen van cliëntenraden bij instellingen moeten nog geïmplementeerd worden. De wet vereist dat de cliëntenvertegenwoordiging representatief is voor de bevolkingssamenstelling en de cliënten in de instelling. Het verdient aanbeveling om hier actief aan te werken.
- Kies voor minder traditionele vormen van cliëntenparticipatie. Meer wisselende cliëntenpanels in de wijk, meer informele cliëntenorganisaties en meer betrokkenheid van migrantenorganisaties kunnen ervoor zorgen dat ook de stem van migranten gehoord wordt. Laat hen mede de agenda van de jeugdhulp in de wijk bepalen.
- Geef als gemeente advies aan cliëntenorganisaties over hoe men méér diversiteit in de cliëntenraden- en platforms verkrijgt. Gebruik hiervoor de tips in bijlage 2.

8 COMMUNICATIE OVER DE NIEUWE ORGANISATIES

Goede communicatie met alle burgers over de veranderingen als gevolg van de transitie, is uiterst belangrijk. Juist de laagopgeleide burgers en ouders die de Nederlandse taal niet goed machtig zijn, hebben moeite het juiste adres te vinden waar ze terecht kunnen voor opvoedingsondersteuning. Er is een algemene voorlichtingscampagne nodig met *speciale* acties om ook de maatschappelijk kwetsbare groepen te bereiken, bijvoorbeeld via de migrantenorganisaties. Vooral het eerste loket waar men voor hulp terecht kan, moet goed bekend zijn. Mensen hoeven niet alle instellingen voor gespecialiseerde zorg te kennen.

Een voorbeeld van goed communiceren is de brochure over de transitie en de buurtteams die de gemeente Utrecht november 2014 onder alle huishoudens in de stad heeft verspreid. De gemeente heeft, naast de algemene mailing, ook intermediairs en sleutelpersonen uit verschillende bevolkingsgroepen gevraagd om informatie te verstrekken aan hun achterban. De intermediairs worden hiervoor toegerust tijdens voorlichtingsbijeenkomsten die de gemeente organiseert. Om hun achterban goed te kunnen informeren, krijgen zij een toolbox met informatie en hulpmiddelen ter beschikking.

Aanbeveling:

- Probeer, naast de algemene informatiekkanalen, ook via intermediairs en sleutelpersonen uit verschillende bevolkingsgroepen informatie over de veranderingen in de jeugdzorg te verstrekken aan maatschappelijk kwetsbare migrantengroepen. Betrek de intermediairs bij de vormgeving van de voorlichtingscampagne en rust hen toe door middel van training en het beschikbaar stellen van voorlichtingsmateriaal.

9 NIEUWE MIGRANTEN

De gemeenten uit deze inventarisatie hebben bij de transitie geen specifieke maatregelen genomen voor preventie, voorlichting en opvoedingsondersteuning voor nieuwe migrantengroepen, bijvoorbeeld uit Midden- en Oost-Europa en asielzoekers .

Naar aanleiding van het onderzoek dat wij naar migrantengezinnen uit Midden- en Oost-Europa hebben gedaan, (Bellaart, Gerritsma en Ramsaran, 2014a en b) kunnen wij het onderstaande aanbevelen:

Aanbevelingen:

1. De Jeugdgezondheidszorg zou standaard een huisbezoek moeten afleggen wanneer een gezin zich vestigt in een gemeente. Niet alleen bij gezinnen met kinderen tot 4 jaar, maar ook met oudere kinderen.
2. Streef ernaar de kennis binnen de gemeenteorganisatie en in het werkveld over de specifieke risicofactoren bij nieuwe migranten te vergroten.
3. Voor het vroegtijdig signaleren van problemen en het doorverwijzen naar opvoedingsondersteuning, is de school (de leerkracht/mentor) zeer belangrijk. Voor ouders uit Polen, Roemenië en Bulgarije is de school de belangrijkste vindplaats. Advies vanuit de school over opvoeding is voor deze ouders acceptabel.
4. Geef al bij het aanmeldingsgesprek van kinderen op school individuele voorlichting aan gezinnen over het school-zorgsysteem en de mogelijkheden voor ondersteuning.
5. Faciliteer vanuit de gemeente zelforganisaties, sleutelpersonen en intermediairs van deze nieuwe groepen migranten en vluchtelingen, zodat zij een brugfunctie kunnen vervullen voor deze gezinnen. Stimuleer voorlichting over opvoeding, gespreksgroepen voor ouders en bevorder de samenwerking met scholen, jeugdteams en CJG. Vaak kan met een kleine subsidie en met vrijwilligersvergoedingen al veel nuttig werk verzet worden.
6. Bepaal als gemeente hoe de jeugdinstanties moeten omgaan met niet-geregistreerde gezinnen (vaak arbeidsmigranten uit de EU). Wij adviseren om duidelijk te maken aan de instanties dat volgens de nieuwe Jeugdwet de gemeente verantwoordelijk is voor opvoedingsondersteuning van *'vreemdelingen die geen rechtmatig verblijf in Nederland hebben en die de leeftijd van achttien jaar nog niet hebben bereikt'*. De reguliere jeugdteams moeten kinderen van EU-migranten dus helpen, ook al zijn deze niet geregistreerd; dit om te voorkomen dat deze gezinnen marginaliseren.

10 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Conclusies

Bij elf grote gemeenten in Nederland zijn interviews gehouden met gemeentebambtenaren en professionals uit de praktijk van de jeugdhulp. Op grond van onze bevindingen zijn onze belangrijkste conclusies als volgt:

- A. Drie van de elf gemeenten hebben in hun beleidsvisie over de zorg voor jeugd een passage opgenomen met de strekking dat de jeugdhulp toegankelijk moet zijn voor alle doelgroepen, en dat de jeugdhulp cultuursensitief moet zijn.
- B. In de beleidsvoornemens van de andere acht gemeenten is vrijwel niets terug te vinden over dit onderwerp.
- C. Geen van de elf gemeenten heeft concreet uitgewerkt hoe zij in de praktijk willen voldoen aan de eisen van de Jeugdwet artikel 2.3, lid 4, waarin staat dat de jeugdhulp rekening moet houden met de behoeften, de persoonskenmerken, de religie en de culturele achtergrond van de jeugdige en zijn ouders.
- D. De veranderingen die de transitie van de jeugdzorg en de transformatie van de werkwijze met zich meebrengen, vergen in 2014 zoveel tijd en energie dat het onderwerp 'effectief bereik van en aansluiting van de jeugdhulp bij maatschappelijk kwetsbare migrantengezinnen' geen prioriteit heeft. De meeste respondenten denken dat er vanaf 2015 wel meer ruimte voor komt.
- E. Over het algemeen vinden de respondenten het belangrijk dat de jeugdhulp toegankelijker wordt en dat er meer cultuursensitief gewerkt wordt. Dit idee leeft sterker bij de professionals dan onder de gemeentebambtenaren. Ongeveer de helft van de gemeentebambtenaren is van mening dat de transitie op zich deze verbetering al kan realiseren, doordat er meer vindplaatsgericht en vraaggericht gewerkt gaat worden. Een meerderheid van de professionals uit de praktijk is het daar niet geheel mee eens. Zij vinden dat er nog specifieke en aanvullende maatregelen nodig zijn om de toegankelijkheid en deskundigheid te optimaliseren.
- F. De meeste respondenten zien mogelijkheden om die optimalisering een plaats te geven in de uitwerking van het nieuwe stelsel rond jeugdhulp in de gemeenten. De basisvoorwaarden zijn er, en de kennis die de afgelopen jaren is opgedaan rond multiculturele vraagstukken, kan in de praktijk worden toegepast. Het heeft alleen nog geen prioriteit gekregen.
- G. Slechts enkele gemeenten geven op dit moment enige sturing op dit specifieke thema, door eisen te stellen aan de instellingen bij de inkoop van zorg, en door eisen te stellen wat betreft de samenstelling van de teams, de toegankelijkheid, de deskundigheid en de werkwijze. In enkele gevallen wordt bijvoorbeeld in de competentieprofielen voor de professionals gesteld dat zij op een cultuursensitieve manier moeten kunnen werken. De uitwerking laten zij echter aan de instellingen en de jeugdteams over. De meeste gemeenten erkennen dat zij op dit gebied duidelijkere criteria kunnen hanteren, zodat zij in de toekomst ook langs die meetlat kunnen beoordelen of de gewenste resultaten worden behaald.
- H. Om te monitoren of kwetsbare migrantengroepen tijdig en goed bereikt worden en of de hulp goed aansluit bij hun behoeften, zijn nog geen specifieke maatregelen getroffen. Omdat registratie van cliënten op etnische herkomst gevoelig ligt, zoeken gemeenten naar meer algemene criteria om af te lezen of kwetsbare groepen goed worden bereikt. De gemeenten willen onafhankelijk onderzoek naar klanttevredenheid, en ze meten in wijken of de problematiek afneemt. Het merendeel van de gemeenten denkt daarmee voldoende zicht te krijgen op het bereik van en aansluiting bij migrantengroepen. Sommige ambtenaren zien mogelijkheden om specifieke indicatoren in de monitoring op te nemen, zoals het bereik van laagopgeleiden en laagtaalvaardige cliënten. De vraag is

nog of de landelijke dataset gegevens biedt waarmee gedifferentieerd kan worden naar herkomst. Een deel van de respondenten vindt die invalshoek nog te algemeen en vindt dat er – naast monitoring op bepaalde criteria – regelmatig voortgangsgesprekken moeten zijn met de jeugdteams in de wijk, waarin expliciet besproken wordt of bereik en aansluiting bij alle bevolkingsgroepen optimaal is.

- i. Vrijwel alle gemeenten hechten belang aan de betrokkenheid van en samenwerking met migrantenorganisaties en sleutelpersonen. Vele professionals maken zich echter zorgen dat de succesvolle samenwerkingsrelaties die er nu zijn, niet goed geborgd zullen worden in de nieuwe organisatie met jeugdteams. De vrijwillige inzet van intermediairs past in beginsel goed in de uitgangspunten van de transitie, maar moet nog een vaste plaats in de structuur krijgen.
- j. De cliëntenparticipatie is nog niet concreet uitgewerkt bij de geïnterviewde gemeenten. Sommige gemeenten hebben wel een brede vertegenwoordiging van bewoners gevraagd mee te denken over de nieuwe opzet van de jeugdhulp. Gemeenten zoeken nog naar wegen om meer diversiteit in de cliëntenraden te krijgen.
- k. Er is bij burgers veel onduidelijkheid over de nieuwe structuur van jeugdhulp. Zij weten niet waar zij terecht kunnen. Voor maatschappelijk kwetsbare migranten geldt dat eens te meer. Gemeenten zoeken mogelijkheden om in voorlichtingscampagnes via de eigen netwerken ook de migrantengezinnen goed te bereiken.
- l. Elke gemeente krijgt te maken met migranten- en vluchtelinggezinnen die zich nieuw vestigen. In de ene gemeente gebeurt dat vaker dan in de andere. Sommige gemeenten hebben inmiddels relatief grote aantallen gezinnen uit Midden- en Oost-Europa zien binnenkomen. De kinderen kunnen door de migratie- of vluchtgeschiedenis, of door de omstandigheden waarin de ouders leven, te maken hebben met meer specifieke risicofactoren. Gemeenten hebben daarop over het algemeen nog weinig zicht, en ze hebben vooralsnog geen specifieke maatregelen genomen om deze groepen voor te lichten over de mogelijkheden voor opvoedingsondersteuning.

In gesprek met de gemeenteambtenaren en de professionals uit de praktijk hebben wij op al deze punten aanbevelingen kunnen formuleren. Die aanbevelingen zijn in feite de antwoorden op onze vraagstelling:

Hoe kan het lokale jeugdbeleid in transitie zodanig ingericht worden dat maatschappelijk kwetsbare migrantengezinnen vroegtijdig bereikt worden, de hulp en opvoedingsondersteuning goed aansluit bij deze gezinnen en de zorg voor deze jeugd zo efficiënt en effectief mogelijk is?

Wij adviseren gemeenten en instellingen voor jeugdhulp om de aanbevelingen hierna ter harte te nemen, en zo een beter bereik en optimale kwaliteit van de zorg voor alle jeugdigen in de gemeente te realiseren. Daarmee zal de zorg op termijn ook minder gaan kosten en tegelijkertijd veel maatschappelijke baten opleveren.

Aanbevelingen

VISIE EN BELEID

1. Neem in de uitgangspunten van beleid op dat binnen de zorg voor jeugd in de gemeente voldoende gedifferentieerd kan worden om maatwerk te kunnen leveren.
2. Neem in het beleid op dat, conform artikel 2.3 lid 4 van de Jeugdwet, de jeugdhulp zodanig moet worden aangepast dat deze goed aansluit bij de behoeften van alle cliënten, ongeacht hun afkomst, en dat er expliciet rekening wordt gehouden met godsdienst en culturele achtergrond.
3. Beschrijf in het beleid dat er binnen de gemeente kennis moet zijn van de aard en omvang van de problematiek van verschillende bevolkingsgroepen in de wijk en van het effectief bereik van kwetsbare doelgroepen, en geef aan hoe deze kennis vergaard wordt.
4. Neem in de inkoop Eisen op dat de medewerkers van instellingen voor jeugdhulp beschikken over intercultureel vakmanschap, dat de teams beschikken over netwerken met migrantenorganisaties en

- sluutelpersonen in de wijk, en dat het management zorgdraagt voor een goede toegankelijkheid voor alle doelgroepen en een optimale aansluiting bij de verschillende (culturele) achtergronden van de cliënten.
5. Stel als eis dat de samenstelling van de jeugdteams goed aansluit bij de bevolkingssamenstelling van de wijk.
 6. Vraag als gemeente naar de strategie van jeugdteams en instellingen: hoe gaan zij óók maatschappelijk kwetsbare groepen (van laagopgeleide mensen die de Nederlandse taal gebrekkig beheersen) goed en tijdig bereiken?
 7. Zorg voor indicatoren waaraan afgelezen kan worden of de jeugdproblematiek in de wijk voor alle doelgroepen tijdig en adequaat wordt aangepakt. Breng in kaart of de problemen afnemen bij de gehele populatie in de wijk (bijvoorbeeld door middel van populatiebepaling). Dat is mogelijk zonder de etniciteit te registreren. Als bijvoorbeeld in een wijk het aantal ondertoezichtstellingen (OTS) hardnekkig hoog blijft, kan onderzocht worden wat de verklaring is. Als dan blijkt dat een jeugdteam moeite heeft met het tijdig bereiken van bepaalde (maatschappelijk kwetsbare) gezinnen, kan men daarop bijsturen.

IMPLEMENTATIE IN DE PRAKTIJK

8. Maak een handreiking waarin wordt beschreven hoe de professionals in de gemeente outreachend kunnen werken. Hoe pak je dat aan? Op welke plaatsen zijn maatschappelijk kwetsbare ouders en jongeren te vinden? Welke sleutelpersonen kun je in je netwerk opnemen? Hoe werk je samen met intermediairs van zelforganisaties?⁵
9. Bevorder als gemeente de samenwerking tussen jeugdvoorzieningen en vrijwillige intermediairs van migrantenorganisaties om de drempel naar jeugdhulp te verlagen. Zij kunnen voorlichting geven aan hun achterban, vertrouwen winnen en individuele gezinnen begeleiden naar jeugdhulp.
10. Vraag als gemeente van de instellingen voor jeugdhulp dat hun professionals beschikken over intercultureel vakmanschap.
11. Neem in het competentieprofiel voor professionals in de jeugdhulp, de competentie 'cultuursensitief' op.
12. Maak het intercultureel vakmanschap onderdeel van de deskundigheidsbevordering van jeugdteams.
13. Maak het cultuursensitief werken integraal onderdeel van de methodiek. (Zie bijlage 3.)

MONITORING

14. Maak gebruik van statistische gegevens zoals vanuit scholierenonderzoek, gegevens van de jeugdgezondheidszorg (JGZ), de jeugdmonitor en GBA-gegevens om risicofactoren bij jeugdigen en gezinnen op hoofdlijnen in kaart te brengen, gedifferentieerd naar herkomst. Hiermee wordt duidelijk of er voor bepaalde risicofactoren sprake is van een onder- of oververtegenwoordiging bij bepaalde groepen migrantenjongeren. Zo is in het verleden uit scholierenonderzoek en cijfers van de JGZ naar voren gekomen dat Turkse en Hindoestaanse meisjes veel meer suïcidepogingen doen dan gemiddeld.
15. Wanneer men accenten in de problematiek niet wil beschrijven per etnische groep, kan men volstaan met indicatoren als: opleiding van de ouders, lage taalvaardigheid, ouderbetrokkenheid bij het onderwijs, voortijdig schoolverlaten, huiselijk geweld, kindermishandeling, aantal kinderbeschermingsmaatregelen en criminaliteit.
16. Ga als gemeente regelmatig in gesprek met de praktijk om een beeld te krijgen van de problematiek in een wijk, gerelateerd aan de specifieke bevolkingssamenstelling daar.
17. Kies een overzichtelijk aantal indicatoren. Bijvoorbeeld: een top-10 van problemen bij kwetsbare gezinnen (zoals: cijfers van kindermishandeling, schooluitval, OTS'en, suïcidepogingen, JGZ-cijfers jeugdmonitor).
18. Monitor de vermindering van de kwetsbaarheid van gezinnen in de wijk. De cijfers moeten in samenhang beschouwd worden, bijvoorbeeld: een daling van het aantal OTS'en in de wijk in combinatie met andere factoren.
19. Stel een lijst met indicatoren op om interculturele sensibiliteit bij professionals te kunnen meten.

⁵ Zie hiervoor onder andere het boekje *Opvoeden doen we samen* (Bellaart, 2013)

20. Voer regelmatig gesprekken met alle samenwerkingspartners, netwerken en bewoners in de wijk om te evalueren of de jeugdteams goed werken.
21. Houd als gemeente regelmatig voortgangsgesprekken met jeugdteams. Bijvoorbeeld aan de hand van de topiclijst (zie bijlage 1) met aandacht voor bereik en effectiviteit bij kwetsbare groepen.

PARTICIPATIE

22. Stimuleer als gemeente een gelijkwaardige samenwerking tussen migrantenorganisaties en instellingen voor jeugdhulp. Het blijkt een haalbare en relatief goedkope manier te zijn om de toegankelijkheid te verbeteren en de kwaliteit van de jeugdhulp voor diverse migrantengroepen substantieel te verbeteren. Het is een win-winsituatie. Meer informatie over het opzetten van een samenwerkingsverband is te vinden in het boekje: *Opvoeden doen we samen* (Bellaart, 2013).
23. Zoek als jeugdteam actief de samenwerking met migrantenorganisaties. Het past goed bij de uitgangspunten van de transitie en de transformatie om de eigen kracht en netwerken in de wijk te gebruiken. Ieder jeugdteam moet de netwerken in de wijk goed kennen; daar horen migrantenorganisaties en sleutelpersonen ook bij. Voor preventieve activiteiten en de brugfunctie is samenwerking met migrantenorganisaties onmisbaar. Zij kunnen hun achterban voorlichten, wantrouwen wegnemen en gezinnen over de drempel naar jeugdhulp helpen.
24. Zorg voor een gelijkwaardige samenwerking door de vrijwillige intermediairs van migrantenorganisaties te trainen, coördinatie van vrijwilligers te regelen en onkostenvergoedingen te bieden. Als er een gelijkwaardige samenwerking is gerealiseerd, kunnen de intermediairs een positieve bijdrage leveren aan de deskundigheidsbevordering van de jeugdteams.
25. Eis van cliëntenorganisaties dat zij qua samenstelling representatief zijn voor de bevolking in het werkgebied. De wettelijke bepalingen rond cliëntenparticipatie en het instellen van cliëntenraden bij instellingen, moeten nog geïmplementeerd worden. De wet vereist dat de cliëntenvertegenwoordiging representatief is voor de bevolkingssamenstelling en de cliënten in de instelling. Het verdient aanbeveling om hier actief aan te werken.
26. Kies voor minder traditionele vormen van cliëntenparticipatie. Meer wisselende cliëntenpanels in de wijk, meer informele cliëntenorganisaties en meer betrokkenheid van migrantenorganisaties kunnen er voor zorgen dat ook de stem van migranten gehoord wordt. Laat hen mede de agenda van de jeugdhulp in de wijk bepalen.
27. Verspreid een handreiking met tips over hoe men méér diversiteit in de cliëntenraden- en platforms verkrijgt (zie bijlage 2).

COMMUNICATIE EN NIEUWE MIGRANTEN

28. Probeer, naast de algemene informatiekanalen, ook via intermediairs en sleutelpersonen uit verschillende bevolkingsgroepen informatie over de veranderingen in de jeugdhulp te verstrekken aan maatschappelijk kwetsbare migrantengroepen. Betrek de intermediairs bij de vormgeving van de voorlichtingscampagne en rust hen toe door middel van training en het beschikbaar stellen van voorlichtingsmaterialen.
29. Informeer migranten- of vluchtelingengezinnen die zich nieuw vestigen over het schoolsysteem en de mogelijkheden voor opvoedingsondersteuning, bijvoorbeeld door middel van een uitgebreid huisbezoek.

LITERATUUR

- Bellaart, H. & A. Pehlivan (2011a). *Beleidsstrategisch onderzoek naar bereik en toegankelijkheid jeugdvoorzieningen*. Utrecht: FORUM.
- Bellaart, H. & A. Pehlivan (2011b). *Met één hand kun je niet klappen. Migrantenorganisaties en jeugdvoorzieningen werken samen aan toegankelijke hulp voor migrantengezinnen*. Utrecht: FORUM.
- Bellaart, Hans (2012). *Overbruggen van cultuurverschillen in de opvoeding*. In: Y. te Poel, D. Geraci, J. van Driel en P. Termaat: *Interculturele diagnostiek bij kinderen en jongeren*. NIP/NVO, Utrecht.
- Bellaart, Hans (2013). *Opvoeden doen we samen. Laagdrempelige opvoedingsondersteuning in multi-etnische wijken*. Utrecht: FORUM.
- Bellaart, H., E. Gerritsma en R. Ramsaran (2014a). *Opvoedingsondersteuning voor migranten uit Polen, Bulgarije en Roemenië*. Adviesrapport. Utrecht: FORUM.
- Bellaart, H., E. Gerritsma en R. Ramsaran (2014b). *Opvoedingsondersteuning voor migranten uit Midden- en Oost-Europa. Praktische adviezen voor gemeenten en instellingen*. Utrecht: FORUM.
- Broek, A. van den, E. Kleijnen en S. Keuzenkamp (2010). *'Naar Hollands gebruik?' Verschillen in gebruik van hulp bij opvoeding, onderwijs en gezondheid tussen autochtonen en migranten*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Booi, H., Crok, S., Broeke, T. ten, Linderman, E. & Slot, J. (2006). *Diversiteit in perspectief*. Amsterdam: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Gezondheidsraad (2012). *Psychische gezondheid en zorggebruik van migrantenjeugd*. Den Haag: Gezondheidsraad, publicatienr. 2012/14.
- Gruijter, M. de, Tan, S. & Pels, T. (2009). *De Frontlinie versterken. Vernieuwende initiatieven in het voorportaal van de jeugdzorg*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Haterd, Judith van de, Hanneke Feiten, Roelof Vos en Hans Bellaart (2010). *Naar interculturele competentieprofielen in het preventieve en ontwikkelingsgerichte jeugdbeleid*. Utrecht: NJI.
- Heineke, D., e.a. (2012). *Bereik bereikt? Een onderzoek naar het bereik van CJG's onder migrantengezinnen*. Utrecht: Conclusion.
- Leeuwen, M. van & Hans Bellaart (2014). *'Wat gaat er goed in jullie gezin?' Transformatie van het maatschappelijk domein in de praktijk*. Utrecht/Zaandam: Pharos/GGD Zaanstreek-Waterland.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Topiclijst voortgangsgesprek gemeente en jeugdteam in multi-etnische wijken

1. Is er goed zicht op de problematiek van alle jeugdigen van verschillende bevolkingsgroepen in de wijk? Zijn er specifieke problemen die er bij bepaalde groepen uitspringen?
2. Hoe is het bereik van maatschappelijk kwetsbare migrantengezinnen? Is het aantal gezinnen in verhouding met wat op grond van de bevolkingssamenstelling en problematiek mag worden verwacht? Waaruit blijkt dat?
3. Hoe groot is bij deze gezinnen de voortijdige uitval in vergelijking met het gemiddelde?
4. Hoe groot is bij deze gezinnen het aantal gedwongen maatregelen? Wat is de afwijking van het gemiddelde?
5. Hoe groot is het aantal doorverwijzingen naar gespecialiseerde zorg? Wat is de afwijking van het gemiddelde?
6. Hoe is de klanttevredenheid onder deze kwetsbare gezinnen en jeugdigen? Zijn er opvallende zaken? Is het aantal gezinnen dat meewerkt aan klanttevredenheidsonderzoek representatief?
7. Wie zijn de belangrijkste partners/netwerken/sleutelpersonen uit de verschillende gemeenschappen? Op welke manier wordt er samengewerkt? Wordt er ook samengewerkt aan een beter bereik van en betere zorg voor migrantengezinnen? Op welke wijze?
8. Hoe groot is de tevredenheid van ketenpartners en netwerken over het functioneren van het jeugdteam wat betreft het effectieve bereik en de aansluiting bij de behoeften van migrantengezinnen? Zijn er bepaalde wensen of klachten vanuit het netwerk?
9. In welke mate zijn de professionals in staat om goed aan te sluiten bij de behoeften en mogelijkheden van de bedoelde gezinnen? Kunnen zij goed omgaan met taalproblemen? Kunnen professionals voldoende rekening houden met godsdienst en culturele achtergrond? Zijn zij in staat om cultuurverschillen te overbruggen en een goede vertrouwensrelatie te creëren?
10. Is er genoeg capaciteit om alle gezinnen in de wijk die het nodig hebben, voldoende te helpen? Zijn er problemen in de randvoorwaarden?

Bijlage 2: Tips voor meer diversiteit in de cliëntenraden en -platforms

1. Zoek contact met diverse bevolkingsgroepen via de belangrijkste sleutelpersonen en migrantenorganisaties, en bespreek met hen welke (vernieuwende) manieren van cliëntenparticipatie er mogelijk zijn.
2. Vraag deze vertegenwoordigers naar hun mening en klachten over de jeugdhulp. Maak duidelijk dat als zij niet in gesprek gaan met reguliere instellingen en professionals, zij niet gehoord worden en er ook niets verandert. Benadruk dat zij hun stem moeten laten horen en de mogelijkheden zouden moeten aangrijpen.
3. Probeer niet om uitsluitend bestaande cliëntenplatforms te verrijken met een aantal leden uit migrantengroepen. Uit ervaring blijkt dat zij zich niet altijd thuis voelen in de bestaande structuur en vergadercultuur. Kies voor nieuwe, minder traditionele vormen van cliëntenparticipatie. Denk aan wisselende panels van bewoners/cliënten in de wijk of ad hoc focusgroepen, en maak gebruik van bestaande moeder- of vadercentra en migrantenorganisaties om deze mee te laten denken over de jeugdhulp.
4. Zorg bij de start van nieuwe overleggroepen voor goede informatie, ga niet te snel en houd het overzichtelijk.
5. Voor het verkrijgen van meer diversiteit in cliëntenraden bij instellingen, werkt het vaak goed om extra tijd te investeren in het geven van uitleg over het doel en de mogelijkheden. Als een cliëntenraad nog geheel uit autochtone Nederlanders bestaat, is het een goed idee om tegelijkertijd meerdere leden met een niet-Nederlandse achtergrond te werven. Als zij geen vast lidmaatschap willen, kunnen zij ook ad hoc gevraagd worden om mee te denken over bepaalde thema's.

Bijlage 3: Cultuursensitief werken in een jeugdteam

Het is goed mogelijk om het cultuursensitief werken integraal op te nemen in de algemene methodiek. Een jeugdteam in Zaanstad is hiervan een goed voorbeeld (zie Van Leeuwen & Bellaart, 2014). We beschrijven hier de belangrijkste aspecten.

1. Competenties

Cultuursensitief werken betekent: met oog voor cultuurverschillen, de minderheidspositie en specifieke achterstanden die te maken hebben met het 'migrant-zijn'. Kennis hebben van de impact van migratie en taalproblemen. Kennis van cultuurbepaalde communicatiestijlen en mogelijke cultuurverschillen. Een open, nieuwsgierige houding aannemen naar migrantengezinnen. Het eigen referentiekader goed kennen en openstaan voor andere communicatiestijlen, andere normen en waarden en een andere opvoedingsvisie. Vaardigheden bezitten in het vertrouwen winnen van migrantengezinnen, in het overbruggen van cultuurverschillen, in interculturele communicatie en in de communicatie met laagtaalvaardige cliënten.

2. Werkwijze

Dat het gezin centraal staat, betekent in het geval van migrantengezinnen dat de algemene werkwijze cultuursensitief wordt ingevuld. Dat kan door extra tijd en aandacht te geven aan het creëren van een vertrouwensband. Dit is belangrijk, omdat deze gezinnen vaak een groot wantrouwen hebben naar hulpverleners. De professional verdiept zich in de (migratie-) achtergrond van het gezin en vraagt bijvoorbeeld uit welke streek men komt, uit een dorp of een stad, hoe lang het gezin al in Nederland woont, of er sprake is van een vluchtgeschiedenis, welke familie in Nederland en in het buitenland belangrijk voor hen is, et cetera. Hun visie op opvoeden wordt in kaart gebracht. Er wordt gekeken naar het inzicht van de ouders in de verschillen tussen hun opvoedingswaarden en de normen en waarden in de Nederlandse samenleving. De professional zorgt ervoor dat de ouders niet het gevoel krijgen dat zij falen in de opvoeding. Gedrag wordt niet afgekeurd, maar er worden alternatieven geboden die goed passen bij het gezin én de Nederlandse samenleving. De ouders worden geholpen met het overbruggen van cultuurverschillen, het vinden van een nieuwe balans in de opvoeding binnen de Nederlandse situatie, met respect voor de opvoedingswaarden die zij van huis uit hebben meegekregen. Het gezin blijft probleemeigenaar, dus de opvoedingsproblematiek wordt benaderd vanuit het perspectief van de ouders zelf. Migrantenouders hebben soms eigen strategieën om opvoedproblemen op te lossen. Of zij denken meer in termen van 'wij als gezin', of als groep, in plaats van 'ik als individu'. Professionals haken in op deze cultuurspecifieke uitingen. Er wordt samen met het gezin, de familie en het eigen netwerk gezocht naar de eigen kracht. Hierbij kan de professional aansluiten bij het 'wij-gevoel' dat er vaak is, en rekening houden met gevoelens van schaamte naar de buitenwereld.

3. Randvoorwaarden

Het jeugdteam werkt actief aan het versterken van netwerken in de wijk, zoals migrantenorganisaties, jongerenorganisaties en sleutelpersonen uit diverse migrantengemeenschappen. Het jeugdteam zoekt actief contact met migrantenouders op de vindplaatsen, zoals scholen, moedercentra, zelforganisaties, kerken en moskeeën. Migrantenouders, zeker als zij het Nederlands beperkt beheersen, zoeken niet snel uit eigen beweging opvoedingsondersteuning. Deze ouders zijn vaak niet goed op de hoogte van de voorzieningen en de hulpverleningsstructuur in de wijk, zijn onzeker en vaak wantrouwend naar hulpverleners. Outreachend werken en gebruikmaken van sleutelpersonen is daarom essentieel. Er wordt actief voorlichting gegeven over opvoeding en de mogelijkheden voor opvoedingsondersteuning. Als het nodig is, worden tolken of de tolkentelefoon ingeschakeld. Er wordt gewerkt vanuit een multi-etnisch team, dat herkenbaar is voor verschillende doelgroepen en waarin men van elkaar kan leren. Leidinggevenden zien de meerwaarde van diversiteit in het team, en sturen op interculturele competenties en een interculturele werkwijze.

COLOFON

© 2014 FORUM, Utrecht

Uitgave

FORUM – Instituut voor Multiculturele Vraagstukken
Postbus 201
3500 AE Utrecht
Tel. 030 297 43 21
www.forum.nl

Tekst

Hans Bellaart

Eindredactie

Frans van der Heijden, Castricum

Foto cover

Mladen Pikulic, Fotoland

Vormgeving en opmaak

Frits Nieste, Zaandam